

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
магістр

на тему: «Методика обліку виробничих запасів та аналіз ефективності їх
використання»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньою програмою
Облік і оподаткування
спеціальності 071 Облік і оподаткування
ступеня вищої освіти магістр
групи 1
Бучинський Ю. Б.
Керівник: Прийдак Т. Б.
Рецензент: Прокопишин О. С.

Полтава 2024 року

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ НАЯВНОСТІ Й ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ.....	9
1.1. Економічний зміст, оцінка та класифікація виробничих запасів.....	9
1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення.....	19
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ОБЛІКУ НАЯВНОСТІ Й ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ	24
2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства.....	24
2.2. Облік наявності й використання виробничих запасів та відображення інформації у фінансовій звітності	27
2.3. Податкові аспекти обліку операцій з виробничими запасами.....	34
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ.....	37
3.1. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства.....	37
3.2. Аналіз складу, структури та динаміки виробничих запасів.....	48
3.3. Забезпеченість суб'єкта господарювання виробничими запасами, аналіз їх використання та напрями оптимізації матеріального забезпечення підприємства	52
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

Актуальність теми. Ефективний облік виробничих запасів є важливим для підтримки продуктивності та рентабельності підприємств. Його завданнями є: контроль за наявністю запасів (забезпечення достатньої кількості матеріалів для безперервного виробництва), оцінка вартості запасів (правильне відображення вартості матеріалів у фінансовій звітності), оптимізація запасів (зменшення витрат, пов'язаних із зберіганням та управлінням запасами), планування закупівель (допомога в визначенні потреби в нових матеріалах на основі прогнозів виробництва).

Актуальність теми можна обґрунтувати ще кількома ключовими аспектами:

- виробничі запаси є значною частиною активів підприємства і впливають на його фінансову стабільність. Неправильний облік і аналіз запасів можуть призвести до значних витрат, втрат прибутку і погіршення конкурентоспроможності;

- правильна методика обліку і аналізу запасів допомагає підприємствам оптимізувати управлінські рішення, зокрема в питаннях закупівлі, виробництва та продажу. Це дозволяє знижувати витрати і підвищувати ефективність використання ресурсів;

- точний облік виробничих запасів безпосередньо впливає на фінансову звітність підприємства. Помилки в обліку можуть призвести до перекручення фінансових результатів, що в свою чергу вплине на прийняття рішень акціонерами та інвесторами;

- методики обліку і аналізу запасів повинні бути гнучкими і адаптивними до змін у ринкових умовах, таких як коливання цін на сировину, зміни у попиті та пропозиції. Це дозволяє підприємствам швидко реагувати на зовнішні фактори;

- сучасні інформаційні технології дозволяють підприємствам впроваджувати автоматизовані системи обліку та аналізу запасів, що

підвищує точність даних та зменшує витрати часу на управління запасами;

- належний облік і аналіз запасів є критично важливими для забезпечення безперебійності виробничих процесів. Це дозволяє уникати ситуацій, коли підприємство стикається з дефіцитом сировини чи матеріалів, що може призвести до зупинки виробництва.

Таким чином, тема дослідження є надзвичайно актуальною як для теоретичних досліджень, так і для практичного застосування в управлінні підприємствами. Вона дозволяє забезпечити фінансову стабільність, підвищити ефективність виробництва та адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі.

Мета і завдання дослідження. Основною метою даного дослідження є аналіз методики обліку та аналізу виробничих запасів підприємства з метою виявлення ефективних підходів до їх управління, оптимізації витрат і підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Завдання дослідження:

1. Оцінка існуючих методик обліку запасів: аналіз сучасних методик обліку виробничих запасів, їх переваг та недоліків, вивчення нормативно-правової бази, що регулює облік запасів.

2. Аналіз структури та динаміки виробничих запасів: вивчення складу, структури та динаміки запасів підприємства за кілька років, визначення основних факторів, що впливають на зміни у виробничих запасах.

3. Оцінка ефективності управління запасами: розрахунок ключових показників (коефіцієнти обертання, матеріаловіддача, матеріаломісткість) для оцінки ефективності використання запасів; аналіз впливу виробничих запасів на фінансові результати підприємства.

4. Визначення проблем і ризиків в обліку запасів: виявлення основних проблем, пов'язаних з обліком та управлінням виробничими запасами, оцінка ризиків, які можуть виникати в процесі управління запасами.

5. Розробка рекомендацій щодо вдосконалення обліку та управління запасами: визначення напрямків для покращення методик обліку та аналізу

запасів; розробка рекомендацій щодо оптимізації управління запасами для підвищення ефективності діяльності підприємства.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є виробничі запаси підприємства, зокрема їх облік, аналіз і управління. Це охоплює всі види запасів, які використовуються в процесі виробництва, такі як сировина, матеріали, напівфабрикати та готова продукція. Предметом дослідження є методи обліку та аналізу виробничих запасів, а також фактори, що впливають на їх ефективність.

Методи дослідження.

1. Аналіз документів: вивчення бухгалтерських і фінансових звітів, внутрішніх документів підприємства (інструкцій, політик) для оцінки методів обліку виробничих запасів.

2. Кількісний аналіз: використання статистичних методів для аналізу динаміки та структури запасів за кількісними показниками, такими як обсяги запасів, їх вартість, витрати на придбання.

3. Фінансовий аналіз: розрахунок ключових фінансових показників (коефіцієнти обертання, матеріаловіддача, матеріаломісткість) для оцінки ефективності управління запасами.

4. Методи порівняльного аналізу.

5. Системний підхід: оцінка впливу виробничих запасів на загальну діяльність підприємства в контексті всіх складових бізнес-процесів.

Застосування цих методів дозволить отримати комплексне уявлення про облік та управління виробничими запасами, виявити проблеми та запропонувати ефективні рішення для їх оптимізації.

Наукова новизна одержаних результатів:

1) деталізовано порядок формування інформації про виробничі запаси у обліковій політиці підприємств. Запропоновано основні елементи облікової політики в частині виробничих відображати в розрізі складових: 1. Нормативна база; 2. Загальні положення; 3. Визнання і класифікація; 4. Визнання і первинна оцінка виробничих запасів; 5. Оцінка при вибутті; 6.

Оцінка запасів на дату балансу; 7. Запаси утримувані для продажу. Визначена послідовність формування розділу «Облік запасів» Наказу про облікову політику може забезпечити дієвість системи організації обліку виробничих запасів аграрного підприємства.

2) Побудовано алгоритм позабалансового обліку запасів, який може бути використано для управління та контролю запасами. Побудований алгоритм забезпечує додаткову інформацію для внутрішнього аналізу та звітності, що може бути корисно для керівництва.

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність дослідження полягає у створенні дієвих інструментів для покращення обліку та управління виробничими запасами, що, в свою чергу, призведе до підвищення ефективності діяльності підприємства та його конкурентоспроможності.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися й одержали позитивну оцінку на науково-практичній конференції студентів за результатами проходження виробничих та технологічних практик.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 2 наукові праці у матеріалах конференцій загальним обсягом 0,18 друк. арк.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ НАЯВНОСТІ Й ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

1.1. Економічний зміст, оцінка та класифікація виробничих запасів

Економічний зміст, оцінка та класифікація виробничих запасів є важливою складовою бухгалтерського обліку і фінансової звітності підприємств, оскільки ці запаси є основою для виробничих процесів і забезпечують стабільність діяльності підприємства. Виробничі запаси відображаються в обліку як ресурси, які використовуються в процесі виробництва товарів, виконання робіт або надання послуг. Добре побудований, належним чином організований облік запасів, тобто якісна поінформованість про їх наявність та рух, мають суттєве значення в управлінні виробничою діяльністю кожного підприємства [7] (рис. 1.1).

Запаси визнаються активом, якщо існує імовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням, та їх вартість може бути достовірно визначена.	
Запаси - це активи, які:	утримуються для подальшого продажу (розподілу, передачі) за умов звичайної господарської діяльності;
	перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва;
	утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, також управління підприємством/установою
- їх ціна знизилась;	Запаси відображають за чистою вартістю реалізації, якщо на дату балансу у випадку, якщо:
- вони зіпсовані, застаріли;	
- або вони іншим чином втратили первісно очікувану економічну вигоду.	

Рис. 1.1. Економічний зміст запасів

Отже, в бухгалтерському обліку поняття «виробничі запаси» розглядаються як вироби, які були придбані або виготовлені самостійно і підлягають подальшій переробці на підприємстві

Аналіз наукових робіт вказує на те, що існують дискусії щодо теоретичних аспектів та важливих питань, пов'язаних із обліком виробничих

запасів, які все ще потребують удосконалення.

Термін «запаси» з'явився у вітчизняній науковій літературі під час реформування бухгалтерського обліку в Україні з метою наближення його до міжнародних стандартів (додаток А). До цього моменту цю категорію характеризували як товарно-матеріальні цінності, предмети праці, матеріальні ресурси, виробничі ресурси і так далі [59]. Запаси є у підприємств усіх видів діяльності, навіть тих, які надають лише послуги (рис. 1.2).

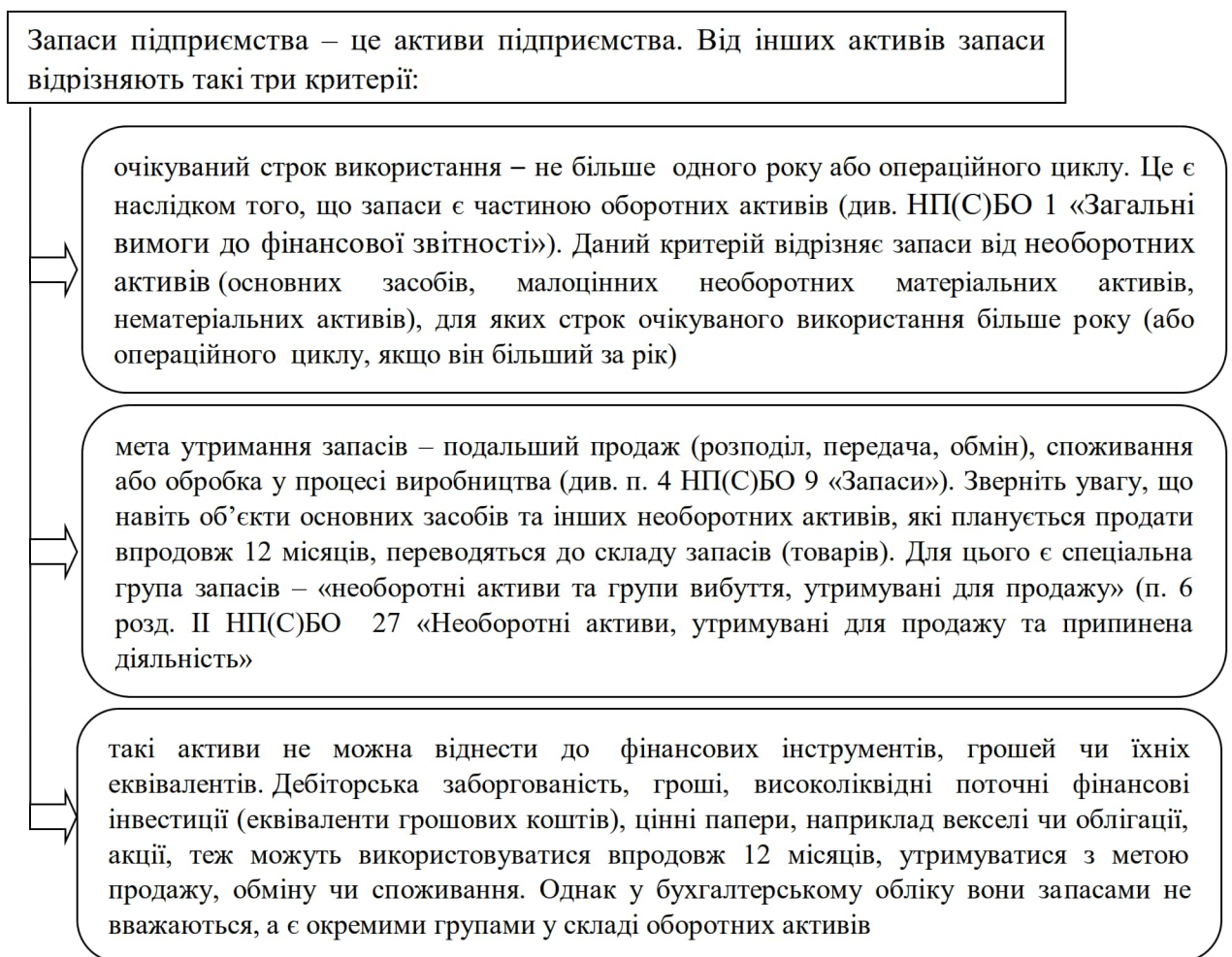

Рис. 1.2. Критерії визнання запасів

Строк використання – головний критерій для розрізнення оборотних активів, у тому числі запасів. 12-місячний строк використання у якості основного критерію має виняток – це тривалість операційного циклу. Якщо такий цикл більший 12 місяців, то активи, які споживаються впродовж такого періоду, все одно є оборотними й можуть бути у складі запасів.

Операційний цикл – це тривалість виробничого процесу від придбання сировини, матеріалів, виробництва продукту та кінцевого продажу даного продукту.

У працях відомих науковців існує відмінність у трактуванні це підтвердження про те, що розкриття суті будь - якої економічної категорії залежить від вибраного підходу до її визначення (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Сутність терміну «виробничі запаси»

Автор	Визначення
Ф. Ф. Бутинець	Виробні запаси: а) придбані або самостійно виготовлені вироби, які підлягають подальшій переробці на підприємстві; б) частина оборотних засобів на підприємстві, ще не залучених до процесу виробництва і таких, що не надійшли на робочі місця; в) матеріальні елементи виробництва, які одноразово та повністю переносять свою вартість на новостворений продукт.
К. Л. Багрій	Виробничі запаси – це вартість запасів, малоцінних швидкозношуваних предметів, сировини, основних і допоміжних матеріалів, палива, покупних напівфабрикатів і комплектуючих виробів, запасних частин, тари, будівельних матеріалів та інших матеріалів, призначених для споживання в ході нормального операційного циклу.
Н. Б. Качена	Виробничі запаси – це вартість сировини, основних матеріалів, що становлять основи виготовленої продукції, придбаних напівфабрикатів і комплектуючих виробів, допоміжних речовин.
І. К. Бірюкова	Виробничі запаси це сировина, матеріали, паливо, предмети та засоби праці, які кожне підприємство купує для виробництва продукції та інших господарських потреб.

Критичний аналіз існуючих визначень поняття «виробничі запаси» дозволяє виділити кілька основних підходів: більшість економістів і вчених використовують визначення, яке подано в НП(С)БО 9, для розгляду питань обліку запасів; деякі вчені вважають поняття «виробничі запаси» і «матеріальні ресурси» ідентичними; поняття «запаси» і «виробничі запаси» використовують як синоніми; у деяких джерелах застосовується термін «товарно-матеріальні цінності»; деякі автори не включають малоцінні швидкозношувані предмети та незавершене виробництво до категорії виробничих запасів, розглядаючи їх як частину предметів праці.

Класифікація запасів це процес поділу запасів на окремі групи та категорії, залежно від різних критеріїв, таких як їхня природа, призначення, стан, або строк використання.

Для раціональної організації обліку запасів важливе значення має їх науково обґрунтована класифікація (рис. 1.3).

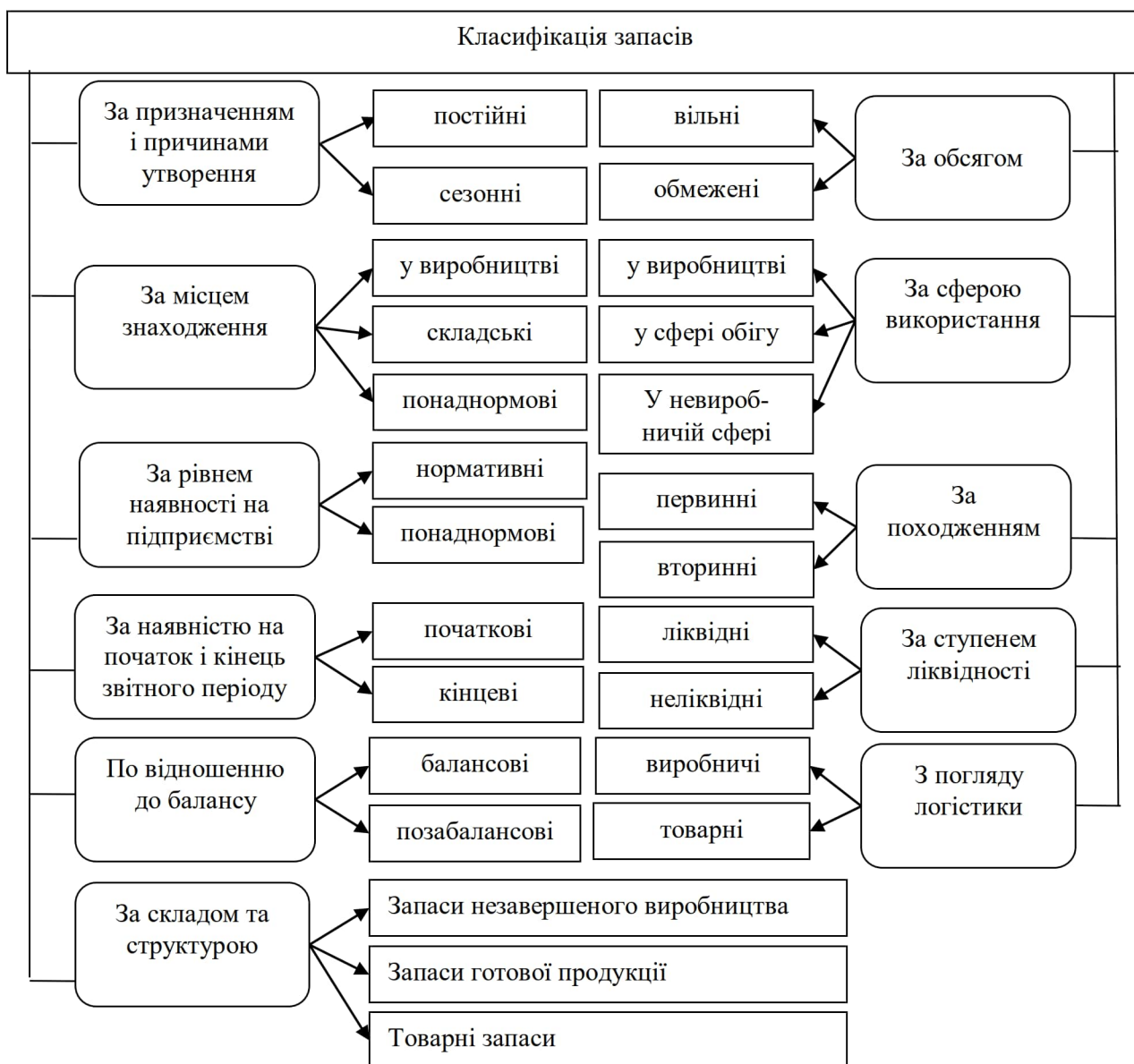

Рис. 1.3. Класифікація основних видів запасів [53]

Класифікація запасів допомагає підприємствам більш ефективно управляти ресурсами, оптимізувати виробничі процеси, а також здійснювати точне планування й контролювати витрати.

Основні функції виробничих запасів:

- забезпечення безперервності виробничого процесу;
- підтримка оптимального рівня виробництва;
- забезпечення економії на закупівлях за рахунок великих обсягів закупівлі;
- збереження конкурентних переваг шляхом забезпечення своєчасності поставок і виробництва.

Таблиця 1.2

Відображення запасів в обліку за найменшою з двох оцінок

Запаси відображаються в бухгалтерському обліку і звітності за найменшою з двох оцінок:	
первісною вартістю	чистою вартістю реалізації
Чиста вартість реалізації - очікувана ціна реалізації запасів в умовах звичайної діяльності за вирахуванням очікуваних витрат на завершення їх виробництва та реалізацію.	
Чиста вартість реалізації визначається по кожній одиниці запасів вирахуванням з очікуваної ціни продажу очікуваних витрат на завершення виробництва і продаж.	
<u>Зниження ціни, без зміни споживчих якостей</u>	<u>Зіпсування, втрата споживчих якостей</u>
Стосується запасів належної якості	Запаси втратили свої споживчі якості - зіпсовані, застаріли, або іншим чином втратили первісно очікувану економічну вигоду
Йдеться лише про зміну оцінки запасів у зв'язку із зміною ринкових умов	Оцінка не відновлюється
Згодом така оцінка може бути відновлена (на наступну дату балансу)	Уцінка проводиться по всіх запасах цієї категорії (без виключень)
Є виключення для матеріалів щодо відображення за ЧВР (п. 25 НП(С)БО 9)	
<u>Коригування до ЧВР не проводиться</u>	<u>Коригування до ЧВР проводить</u>
Є очікування, що готову продукцію, виготовлену з таких матеріалів, буде реалізовано не нижче собівартості	Матеріали відображаються за чистою вартістю реалізації, якщо зниження ринкових цін на них призведе до того, що собівартість готової продукції перевищить чисту вартість реалізації
Стосується готової продукції, матеріалів, інших допоміжних матеріалів, які використовуються для її виготовлення	

Сума, на яку первісна вартість запасів перевищує чисту вартість їх реалізації, та вартість повністю втрачених (зіпсованих або тих, що не вистачає) запасів списуються на витрати звітного періоду. Суми нестач і втрат від псування цінностей до прийняття рішення про конкретних винуватців відображаються на позабалансових рахунках (Дт 947 Кт 20,21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, рахунок 072 (збільшення)). Після встановлення осіб, які мають

відшкодувати втрати, належна до відшкодування сума зараховується до складу дебіторської заборгованості (або інших активів) і доходу звітного періоду (Дт 375 Кт 716, рахунок 072 (зменшення)).

Приклад 1. Товари відображено в обліку за первісною вартістю 100 грн. за 1 шт. (без ПДВ). Станом на дату балансу є інформація про те, що ціна реалізації запасів складає 80 грн за 1 шт. Кількість одиниць на дату балансу – 20 тис. шт., оціночні витрати на реалізацію – 10 тис. грн. Необхідно розрахувати вартість товарів на дату балансу. Залишок на дату балансу по первісній вартості – 2 млн. грн (20000 шт. x 100 грн.) Чиста ціна реалізації – 1,59 млн. грн (20000 шт. x 80 грн – 10000 грн)

Так, станом на дату балансу необхідно провести уцінку запасів до чистої вартості реалізації: Дт 946 Кт 281 – 410000 грн. В балансі слід відобразити товари в сумі 1590000 грн. Сума 410 тис. грн буде включена у витрати періоду до рядка 2 Декларації з податку на прибуток. Коригування у рядку 3 Декларації з податку на прибуток не передбачені. Донарахування умовних зобов'язань з ПДВ не проводиться.

Якщо чиста вартість реалізації тих запасів, що раніше були уцінені та є активами на дату балансу, надалі збільшується, то на суму збільшення чистої вартості реалізації, але не більше суми попереднього зменшення, визнається інший операційний дохід із збільшенням вартості цих запасів.

Приклад 2. Запаси, які були уцінені до ЧВР за даними прикладу 1, були частко реалізовані. На наступну дату балансу ЧВР збільшилася до 110 грн за 1 одиницю. Залишок товарів – 15 тис. шт.

Необхідно розрахувати відновлення вартості запасів. Варіється 1 од. товару після першої уцінки до ЧВР – 79,50 грн за 1 шт. (1,59 млн. грн : 20 тис. шт.) Вартість залишку до переоцінки – 1192500 грн.

Вартість після дооцінки – 1500000 грн (100 грн x 15 тис. шт.) в межах попередньої уцінки, виходячи із первісної вартості – 100 грн. Сума нарахованого доходу – 307500 грн (Дт 281 Кт 719) Сума доходу включається у рядок 2 Декларації з податку на прибуток. Коригування у рядку 3 по цій

операції відсутні Податкові зобов'язання з ПДВ не нараховуються (змiна оцiнки не є поставанням)

Оцiнка є важливим елементом методу бухгалтерського облiку i тiсно пов'язана з iншими його складовими. На баланс запаси зараховуються за первiсною вартiстю, склад якої визначається п. 9 НП(С)БО 9. Зокрема первiсна вартiсть придбаних запасiв включає цiну самого запасу та суму ТЗВ. Якщо запас був iмпортований, то ще додається й митний платiж. Щодо ПДВ, то вiн входить до вартостi запасу лише у тому випадку, коли не вiдшкодується. Так буває у ситуацiї коли немає податкового кредиту для:

- неплатникiв ПДВ – завжди;
- платникiв ПДВ – якщо придбання здiйснено для негосподарської чи дiяльностi, яка не є обл'єктом оподаткування ПДВ. Або ж коли вiдсутня податкова накладна вiд поставальника.

Наприклад, якщо пiдприємство (платник ПДВ) придбало сировину на суму 24000 грн (з ПДВ), витративши на доставку 500 грн, то первiсною вартiстю такої сировини є 20500 грн (= 20000 + 500, де 20000 – вартiсть сировини без ПДВ). Однак, якщо таке пiдприємство є неплатником ПДВ, то первiсна вартiсть такої сировини для нього буде бiльшою – 24500 грн. Якщо ж дана сировина була iмпортвана й митний збiр склав 200 грн, то тодi в обох випадках додати треба ще й такий митний збiр. Тодi первiсна вартiсть сировини виходить 20700 грн та 24700 грн вiдповiдно.

Пiзніше на дату складання фiнансової звітностi (дату балансу) оцiнка запасiв може бути змiнена. Так, якщо в ходi iнвентаризацiї виявлено, що запаси зiпсованi, то їх можна уцiнити до чистої вартостi реалiзацiї (п. 24 i п. 25 НП(С)БО 9). Аналогiчно у ситуацiї, коли запаси застарiли або ж їхня цiна знизилась. Сума уцiнки запасiв при цьому включається до витрат звiтного перiоду.

Визначення первiсної запасiв залежить вiд способу їх надходження на ТОВ «XXXXXX» (рис. 1.3).

Таблиця 1.3

Формування первісної вартості запасів

Спосіб надходження запасів	Порядок формування первісної вартості	Яким документом визначено порядок
1	2	3
Придбані за грошові кошти	<p>Первісна вартість куплених запасів включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> — суми, що сплачуються згідно з договором постачальнику (продавцю), за вирахуванням непрямих податків; — суми ввізного мита (при придбанні імпорتنих запасів); — суми непрямих податків у зв'язку з придбанням запасів, які не відшкодовуються підприємству; — транспортно-заготівельні витрати, тобто витрати на заготівлю запасів, оплату тарифів (фрахту) за вантажно-розвантажувальні роботи і транспортування запасів усіма видами транспорту до місця їх використання, витрати зі страхування ризиків транспортування запасів; — втрати і нестачі запасів у межах норм природного убутку, які відбулися при транспортуванні та виявлені при оприбуткуванні придбаних запасів; — інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням запасів та доведенням їх до стану, в якому вони придатні для використання в запланованих цілях. До таких витрат, зокрема, належать прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати підприємства на доопрацювання та підвищення якісно-технічних характеристик запасів. Також до таких витрат потрапить сума оплати послуг митного брокера, якщо ці послуги безпосередньо пов'язані з придбанням запасів. <p>Якщо на момент оприбуткування запасів неможливо достовірно визначити їх первісну вартість, вони можуть оцінюватися та відображатися за справедливою вартістю з наступним коригуванням до первісної вартості.</p>	П. 9 НП(С)БО 9; п. 2.2 Методрекомендацій № 2
Виготовлені власними силами підприємства	Первісною вартістю визнається виробнича собівартість запасів, визначена згідно з НП(С)БО 16	П. 10 НП(С)БО 9, п. 2.7 Методрекомендацій № 2
Внесені до статутного капіталу	Первісна вартість відповідає узгодженій засновниками (учасниками) справедливій вартості запасів з урахуванням витрат, передбачених п. 9 НП(С)БО 9	П. 11 НП(С)БО 9, п. 2.9 Методрекомендацій № 2

Продовж. табл. 1.4

1	2	3
Отримані безоплатно	Первісна вартість відповідає справедливій вартості запасів з урахуванням витрат, передбачених п. 9 НП(С)БО 9	П. 12 НП(С)БО 9, п. 2.10 Методрекомедацій № 2
Отримані в результаті обміну на подібні запаси	Первісна вартість дорівнює балансовій вартості переданих (або таких, що підлягають передачі) запасів. Якщо балансова вартість переданих (таких, що підлягають передачі) запасів перевищує їх справедливу вартість, то первісна вартість отриманих запасів визначається на рівні їх справедливої вартості	П. 13 НП(С)БО 9, п. 2.11 Методрекомедацій № 2
Отримані в результаті обміну на неподібні запаси	Первісна вартість відповідає справедливій вартості отриманих запасів	П. 13 НП(С)БО 9, п. 2.11 Методрекомедацій № 2
Отримані в результаті ремонту і поліпшення основних засобів	Запаси оцінюють за чистою вартістю реалізації* або в оцінці можливого використання запасів (визначається виходячи з вартості подібних запасів за наявності їх на балансі підприємства з урахуванням ступеня їх придатності до експлуатації)	П. 2.12 Методрекомедацій № 2
Надійшли від забракованих виробів, зворотних відходів виробництва, ліквідації основних засобів	Первісна вартість визначається за чистою вартістю реалізації (якщо такі запаси призначені для реалізації) або в оцінці їх можливого використання (якщо запаси призначені для власного споживання)	П. 2.13 Методрекомедацій № 2

Запаси надходять на підприємство різними шляхами. Проте в будь-якому випадку такі активи зараховують на баланс за первісною вартістю (п. 8 НП(С)БО 9) (рис. 1.4).

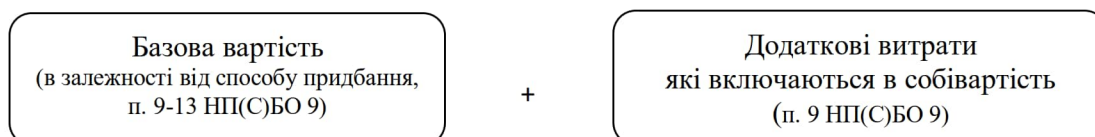

Рис. 1.4. Первісна вартість запасів

У разі, якщо на момент оприбуткування запасів неможливо достовірно визначити їх первісну вартість, такі запаси можуть оцінюватися та

відображатися за справедливою вартістю з наступним коригуванням до первісної вартості. Транспортно-заготівельними витратами вважаються будь-які витрати підприємства, пов'язані з транспортуванням запасів від постачальників) до місця їх використання. Витрати на перевезення товару, які покладаються на продавця, продавець включає до витрат на збут (рис. 1.5).

Що включають до ТЗВ	
заготівля запасів	оплата тарифів (фрахту) за вантажно-розвантажувальні роботи
ТЗВ (НПСБО 9; Методрекомедації № 373)	
транспортування запасів усіма видами транспорту до місця їх використання	страхування ризиків транспортування запасів
До транспортно-заготівельних витрат НЕ належать:	
витрати на відрядження, пов'язані з погодженням технічних умов на постачання матеріальних ресурсів і оформленням договорів.	витрати на утримання відділів постачання й інших служб підприємства з аналогічними функціями.

Рис. 1.5. Поняття транспортно-заготівельних витрат

Приклад. Підприємство оптової торгівлі мало на початок місяця залишок товарів у сумі 36000 грн (С-до Дт 281). Сума ТЗВ, що припадає на цей залишок, становить 3000 грн (С-до Дт 289). Протягом звітного місяця підприємством придбані товари на суму 57600 грн. Транспортній організації за доставку товарів було сплачено 4464 грн. У цьому ж місяці були реалізовані товари на суму 99360 грн. Балансова вартість реалізованих товарів - 64800 грн (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Характеристика основних видів запасів

Показник	Субрахунок 281, грн	Субрахунок 289, грн	Разом, грн
Залишок товарів на початок місяця	36000	3000	39000
Надійшло товарів протягом місяця	48000	3720	51720
Разом	84000	6720	90720
Середній відсоток ТЗВ	6720 : 84000 x 100 % = 8 %		
Реалізовано товарів протягом місяця	64800	5184*	69984
Залишок товарів на кінець місяця	19200	1536**	20736
* ТЗВ, що припадають на реалізовані товари: 64800 грн x 8 % : 100 % = 5184 грн.			
** ТЗВ, що припадають на залишок товарів: 19200 грн x 8 % : 100 % = 1536 грн.			

Виробничі запаси - це одна з найбільш важливих складових активів підприємства, яка забезпечує безперервність виробництва і виконання замовлень. Правильна класифікація і оцінка цих запасів необхідна для коректного ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що дозволяє ефективно управляти ресурсами підприємства і забезпечує точність фінансових

1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення

Дослідження наукових робіт з обліку виробничих запасів є необхідним з кількох важливих причин:

1. Ефективність управління: виробничі запаси є суттєвою складовою витрат підприємства. Розуміння принципів обліку допомагає оптимізувати їх використання, що знижує витрати і підвищує рентабельність.

2. Контроль якості: адекватний облік запасів дозволяє контролювати їх якість та відповідність стандартам.

3. Адаптація до змін: сучасні умови господарювання швидко змінюються. Дослідження нових підходів і методів обліку запасів допомагає підприємствам адаптуватися до нових економічних реалій та технологій.

4. Впровадження інновацій: вивчення наукових досліджень дозволяє впроваджувати нові методи обліку, такі як автоматизація процесів або використання сучасних інформаційних систем, що підвищують точність і швидкість обліку.

5. Зменшення ризиків: неправильний облік виробничих запасів може призвести до фінансових втрат. Дослідження допомагає ідентифікувати ризики і розробити стратегії їх мінімізації.

6. Планування та прогнозування: на основі аналізу запасів підприємства можуть краще планувати виробництво та прогнозувати потреби у ресурсах, що підвищує загальну ефективність.

7. Отримання нормативних вимог: оскільки облік запасів регулюється законодавством, дослідження забезпечує знання актуальних норм і стандартів, що допомагає уникнути правових проблем.

8. Аналіз ефективності: наукові дослідження дозволяють оцінити, наскільки ефективно підприємство управляє своїми запасами.

У табл. 1.5 систематизовано наукові погляди на вдосконалення обліку виробничих запасів.

Таблиця 1.5

Шляхи вдосконалення обліку виробничих запасів: систематизація наукових поглядів

Проблемні питання	Можливі шляхи вирішення
1	2
Тарасова Г. О., Гулевич С. В. [57]	
1. Недостатня автоматизація обліку виробничих запасів, що призводить до збоїв у процесах обліку та підрахунку.	1. Розробка та впровадження сучасних автоматизованих систем обліку, що забезпечать оперативний доступ до даних та зменшать ймовірність помилок.
2. Непрозорість існуючої документації, зокрема лімітно-забірної картки, що ускладнює контроль за витратами і залишками.	2. Оновлення лімітно-забірних карток з акцентом на зрозумілість та зручність використання, що дозволить спростити процеси обліку.
3. Витрати часу та ресурсів на впровадження нових методів, які можуть спочатку викликати опір у працівників.	3. Проведення навчання для працівників з метою підвищення їхньої обізнаності щодо нових систем та документів, що полегшить перехід до нових методів.
	4. Поступове впровадження нових рішень, щоб дозволити працівникам адаптуватися.
Янчук В. І., Кипаренко О. В. [67]	
1. Недостатня оперативність інформаційного забезпечення, що ускладнює управління виробничими запасами.	1. Впровадження сучасних інформаційних технологій для покращення обробки економічної інформації, що підвищить оперативність управління.
2. Необхідність удосконалення систем автоматизації обліково-аналітичних робіт, оскільки існуючі системи можуть бути неефективними.	2. Розробка та впровадження нових автоматизованих систем для обліково-аналітичних робіт, зокрема для інвентаризації виробничих запасів.
3. Відсутність узгодженості між бухгалтерським і податковим обліком, що призводить до плутанини та можливих помилок.	3. Узгодження бухгалтерського та податкового обліку через розробку спільних методик, що дозволить уникнути помилок і спростити процедури.
4. Непрозорість витрат на освоєння нових технологій, що ускладнює аналіз їх ефективності.	4. Створення чіткої методики обліку матеріальних витрат на нові технології, що дозволить з легкістю оцінювати їхню ефективність.

Продовж. табл. 1.5

1	2
5. Недостатня організація обліково-контрольних процедур, що може призводити до втрат та неефективного управління запасами.	5. Вдосконалення обліково-контрольних процедур з використанням сучасних прийомів, таких як облік за центрами відповідальності, для кращого контролю за рухом запасів.
Щукіна С. Г., Клименко С. О. [65]	
1. Недостатня узагальненість теоретико-методичних основ обліку, аналізу та контролю виробничих запасів, що може призводити до неефективних практик.	1. Проведення досліджень для узагальнення та вдосконалення теоретичних основ обліку виробничих запасів, що включає їх сутність та класифікацію.
2. Відсутність чітких методико-організаційних основ для фінансового та управлінського обліку, а також контролю запасів.	2. Розробка чітких методико-організаційних основ для фінансового та управлінського обліку виробничих запасів, що поліпшить контроль за ними.
3. Недостатня ефективність системи економічного аналізу, що ускладнює оцінку використання виробничих запасів.	3. Створення системи економічного аналізу, яка дозволить ефективно оцінювати використання запасів і виявляти резерви.
4. Наявність старих або неефективних систем автоматизації обліково-аналітичних робіт, що потребують вдосконалення.	4. Розробка та впровадження сучасних автоматизованих систем для обліково-аналітичних робіт.
Чабанюк О. А. [62]	
1. Недосконалість і поверхневе регулювання бухгалтерського обліку, зокрема обліку запасів, що негативно впливає на фінансово-економічну діяльність підприємств.	1. Проведення комплексного аналізу та доопрацювання обліково-аналітичних процедур на рівні підприємств для підвищення їх ефективності.
2. Відсутність достатньої уваги до регулювання обліку запасів на міжнародному рівні.	2. Розробка рекомендацій щодо вдосконалення регулювання обліку запасів, враховуючи міжнародний досвід.
3. Методичні проблеми в практиці впровадження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, які потребують наукового обґрунтування.	3. Залучення наукових досліджень для вирішення методичних проблем у сфері обліку запасів.
4. Необхідність приведення української законодавчо-нормативної бази у відповідність із міжнародними стандартами, що є складним та тривалим процесом.	4. Ініціювання процесу гармонізації української законодавчо-нормативної бази з міжнародними стандартами, що сприятиме підвищенню прозорості та зрозумілості.
Одношевна О. О. [41]	
1. Недостатня оптимізація обліку виробничих запасів, що може призводити до збільшення витрат і зниження ефективності виробничого процесу.	1. Впровадження розгорнутої структурної моделі обліку, яка включатиме всі етапи управління виробничими запасами.
2. Відсутність чіткої структури механізму обліку, що ускладнює контроль за використанням запасів і їх облік.	2. Оптимізація фінансово-господарської діяльності через автоматизацію облікових процесів.

Продовж. табл. 1.5

1	2
3. Необхідність забезпечення якісного поточного контролю за використанням виробничих запасів.	3. Запровадження системи контролю за використанням запасів, що дозволить оперативно виявляти та усувати недоліки в обліку.
	4. Регулярний моніторинг та аналіз витрат на придбання, списання і використання запасів для зниження загальних витрат і підвищення прибутковості підприємства.
Левченко О. П. [32]	
1. Помилки і порушення при зборі та реєстрації оперативних фактів виробничих запасів.	1. Розробка детальних інструкцій для виконавців, включаючи посадові інструкції та графіки документообігу.
2. Неоднорідність форм документації на різних ділянках обліку.	2. Запровадження системи заохочень і покарань для виконавців.
3. Недостатня чіткість у визначенні відповідальності осіб за облікові операції.	3. Використання уніфікованих форм документації на всіх ділянках обліку: Створення графіків документообігу та доведення їх до виконавців, видання розпоряджень про відповідальних осіб за господарські операції, Контроль правильності оформлення первинної документації, перевірка дотримання вимог законодавства внутрішнього контролю.
4. Необхідність вдосконалення методико-організаційних основ фінансового та управлінського обліку виробничих запасів.	4. Удосконалення методико-організаційних основ фінансового та управлінського обліку.
5. Відсутність автоматизації обліково-аналітичних робіт в управлінні запасами.	5. Розробка системи автоматизації обліково-аналітичних робіт в управлінні запасами.
Сугак Н. В., Шигун М. М. [56]	
1. Недостатня автоматизація обліку запасів.	1. Автоматизованого складського обліку.
2. Відсутність науково обґрунтованих механізмів нормування і планування запасів.	2. Застосування науково обґрунтованих механізмів нормування та планування кількості виробничих запасів.
3. Неєфективність форм документів та документообігу, включаючи повторення непотрібної інформації.	3. Раціоналізація форм документів та документообігу, включаючи редагування документів для уникнення повторення непотрібної інформації, Введення графі «прострочені» в журналі реєстрації.
4. Необхідність удосконалення системи автоматизації обліково-аналітичних робіт.	4. Удосконалення системи автоматизації обліково-аналітичних робіт обліку запасів.
5. Відсутність контролю за використанням запасів і формуванням собівартості.	5. Контроль за напрямками та нормами використання запасів і формування собівартості запасів власного виробництва.
6. Непрозорість розподілу транспортно-накладних витрат.	6. Контроль за розподілом транспортно-накладних витрат і їх відображенням.
7. Низька оперативність інформаційного забезпечення управління запасами.	7. Підвищення оперативності інформаційного забезпечення управління виробничими запасами.

Продовж. табл. 1.5

1	2
Смалій Ю. О., Бенчак В. І., Польова Т. В. [55]	
1. Неправильна організація обліку та контролю виробничих запасів.	1. Чітка організація бухгалтерського обліку для виявлення резервів підвищення ефективності використання запасів.
2. Відсутність чітких завдань обліку та контролю, а також їх особливостей.	2. Визначення завдань обліку і контролю та їх адаптація до специфіки підприємства.
3. Недостатня увага до запасів як об'єкта управління.	3. Покращення управління запасами через визнання їх важливості для діяльності.
4. Неоптимальне використання та рух виробничих запасів.	4. Оптимізація використання та руху виробничих запасів шляхом розробки дієвих механізмів.
5. Проблеми в організації документообігу стосовно обліку запасів.	5. Удосконалення документообігу для забезпечення ефективного обліку і контролю.
Гамова О. В., Феофанов Л. К., Ракитянська Ю. В. [14]	
1. Недостатня ефективність документального оформлення операцій з надходження виробничих запасів, що впливає на достовірність їх вартості на витрати виробництва.	1. Розробка алгоритму формування аналітичного обліку: впровадити алгоритм, який дозволить вести аналітичний облік виробничих запасів за додатковими властивостями, покращуючи інформативність та аналітичність даних.
2. Відсутність аналітичного обліку за додатковими властивостями виробничих запасів, що ускладнює оцінку їх доступності та вартості.	2. Вдосконалення документального оформлення: запропонувати методи, які дозволять отримати більше інформації з меншої кількості документів, зокрема у сфері надходження та наявності виробничих запасів.
3. Потреба в удосконаленні методики проведення аудиту виробничих запасів для підвищення якості аудиторських перевірок.	3. Методика проведення аудиту: розробити методику аудиту оцінки виробничих запасів, включаючи робочі документи, які забезпечать формування аудиторських доказів для обґрунтування висновків аудитора відповідно до нормативних вимог.

У підсумку, дослідження наукових робіт з обліку виробничих запасів є ключовим елементом для забезпечення фінансової стабільності, підвищення ефективності управлінських рішень та адаптації до змінюваного бізнес-середовища.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ОБЛІКУ НАЯВНОСТІ Й ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства

Товариство з обмеженою відповідальністю «XXXXXX» (далі – ТОВ «XXXXXX»), засноване 27 липня 2005 року за юридичною адресою: 39705, Україна, Полтавська область, Кременчуцький район, с. XXXXX Терешківка, вул. XXXXXXXX, буд. ХХ. Код ЄДРПОУ – XXXXX. Платник ПДВ, номер свідоцтва – XXXXXXXXXXXXXXXX. Розмір статутного капіталу товариства – 32000 гривень.

Основний вид діяльності товариства – 01.11 вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур.

Інші види діяльності:

- виробництво олії та тваринних жирів;
- виробництво кормів для тварин;
- обробка насінневого матеріалу;
- оптова торгівля деталями й обладнанням для автотранспортних засобів;
- роздрібна торгівля деталями й обладнанням для автотранспорту;
- оптова торгівля зерном, тютюном (необробленим), кормами, насінням, сільськогосподарськими машинами й устаткуванням;
- надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна;
- допоміжна діяльність у галузі рослинництва;
- торгівля автомобілями та іншими автотранспортними засобами;
- оптова торгівля продуктами харчування (молокопродукцією, яйцями, олією та харчовими жирами).

Вищим органом управління у ТОВ «XXXXX» є Збори учасників, що складаються із засновників і учасників товариства. Збори визначають основні напрями діяльності товариства; визначають організаційну структуру товариства; затверджують плани й звіти щодо їх виконання; приймають рішення про припинення діяльності товариства тощо. Зборами учасників обрано виконавчий орган влади товариства – директора, який організовує виконання рішень Зборів і діє від імені товариства на базі чинного законодавства й Статуту. Директор видає накази, приймає на роботу й звільняє працівників, розпоряджається майном і коштами ТОВ «XXXXX», встановлює посадові оклади, представляє інтереси товариства в органах державної влади й управління та у судах.

Питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника або уповноваженого органу (посадової особи) відповідно до законодавства та установчих документів. Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років, несе власник (власники) або уповноважений орган (посадова особа), який здійснює керівництво підприємством відповідно до законодавства та установчих документів. Кожне підприємство повинне забезпечити якість ведення бухгалтерського обліку (рис. 2.1).

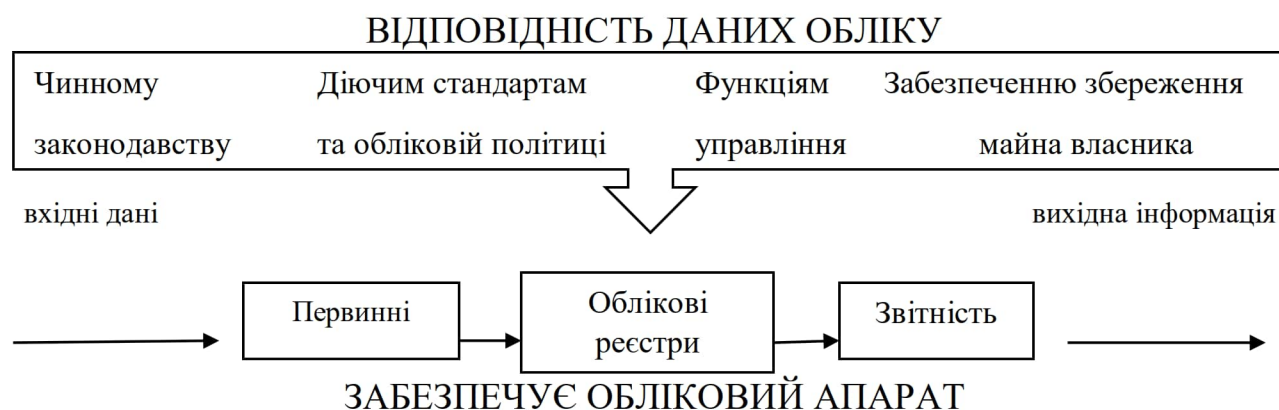

Рис. 2.1. Складові забезпечення якості ведення бухгалтерського обліку

Облікова політика підприємства щодо запасів визначає, як саме в організації буде здійснюватися облік матеріальних ресурсів (виробничих запасів), що використовуються в процесі виробництва або надання послуг. Облікова політика щодо запасів важлива для забезпечення правильного та послідовного обліку, оцінки вартості запасів і визначення впливу цих запасів на фінансову звітність та податкові зобов'язання підприємства.

Формування облікової політики у частині запасів у ТОВ «XXXXX» здійснюється на підставі чинного законодавства та суджень головного бухгалтера товариства, елементи якої наведено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Елементи облікової політики щодо запасів

Елементи облікової політики	Альтернативні варіанти обліку	У Наказі про облікову політику ТОВ «XXXXX»
Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»		
Одиниця обліку запасів	– найменування; – однорідна група (вид)	найменування
Метод обліку транспортно-заготівельних витрат (далі – ТЗВ)	– шляхом, прямого списання ТЗВ до первісної вартості одиниці запасів; – за середнім відсотком.	прямого списання ТЗВ до первісної вартості запасів, що придбаваються, за можливості їх точного розподілу
Методи оцінки вибуття (додаток Б)	– ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів; – середньозваженої собівартості; – собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО); – нормативних витрат; – ціни продажу.	середньозваженої собівартості
Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів		
База розподілу транспортно-заготівельних витрат	за кількісним критерієм: – вага; – об'єм; кількість місць; – одиниць; за вартісним критерієм: – ціна одиниці запасів	за кількісним критерієм: – вага; – об'єм. за вартісним критерієм: – ціна одиниці запасів
Періодичність визначення середньозваженої собівартості запасів	самостійно встановлюється підприємством	самостійно встановлюється товариством
Призначення та умови використання запасів	самостійно встановлюється підприємством	самостійно встановлюється товариством

Ефективна організація бухгалтерського обліку у ТОВ «XXXXX» розпочинається з формування облікової політики, положення якої фіксуються у Наказі про облікову політику, витяг діючого Наказу ТОВ «XXXXX» наведено у додатку В. Графік документообігу щодо обліку виробничих запасів представлено у додатку Г.

У «1С: Бухгалтерії 8.3» відомості про облікову політику з бухгалтерського та податкового обліку формуються у реєстрі відомостей «Облікова політика організацій» (головне меню – «Настройки»). Кожен запис якого характеризує облікову політику ТОВ «XXXXX» за певний звітний період. У меню «Облікова політика організації» програми на закладці «Запаси» обирається спосіб їх оцінки, що визначає вартість запасів, у тому числі і будівельних матеріалів і запасних частин у процесі їх відвантаження й списання.

Облікова політика щодо запасів є важливою складовою бухгалтерського обліку і має бути чітко визначена в межах підприємства. Вона повинна включати обрання методів оцінки, порядку обліку руху запасів, оцінки їх знецінення та коригування фінансових

2.2. Облік наявності й використання виробничих запасів та відображення інформації у фінансовій звітності

Відповідно до Інструкції «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» для обліку запасів призначений 2-й клас Плану рахунків, який має назву «Запаси».

На рахунках цього класу об'єднується інформація про наявність і рух належних підприємству предметів праці, що призначені для обробки, переробки, використання у виробництві і для господарських потреб, а також засобів праці, які підприємство включає до складу малоцінних та

швидкозношуваних предметів. Рахунок 20 «Виробничі запаси» у ТОВ «XXXXX» призначено для узагальнення інформації про наявність і рух належних підприємству запасів сировини і матеріалів, будівельних матеріалів, запасних частин, матеріалів сільськогосподарського призначення, палива, тари й тарних матеріалів, відходів основного виробництва.

По дебету рахунка 20 «Виробничі запаси» та його субрахунків відображають надходження відповідних запасів на підприємство та збільшення їх вартості в результаті дооцінки, по кредиту – витрати на виробництво, відпуск в переробку, на сторону, а також зменшення вартості запасів внаслідок уцінки. Для організації синтетичного обліку наявності і руху виробничих запасів на підприємствах використовується рахунок 20 «Виробничі запаси» за субрахунками, що відображені на рис. 2.2.

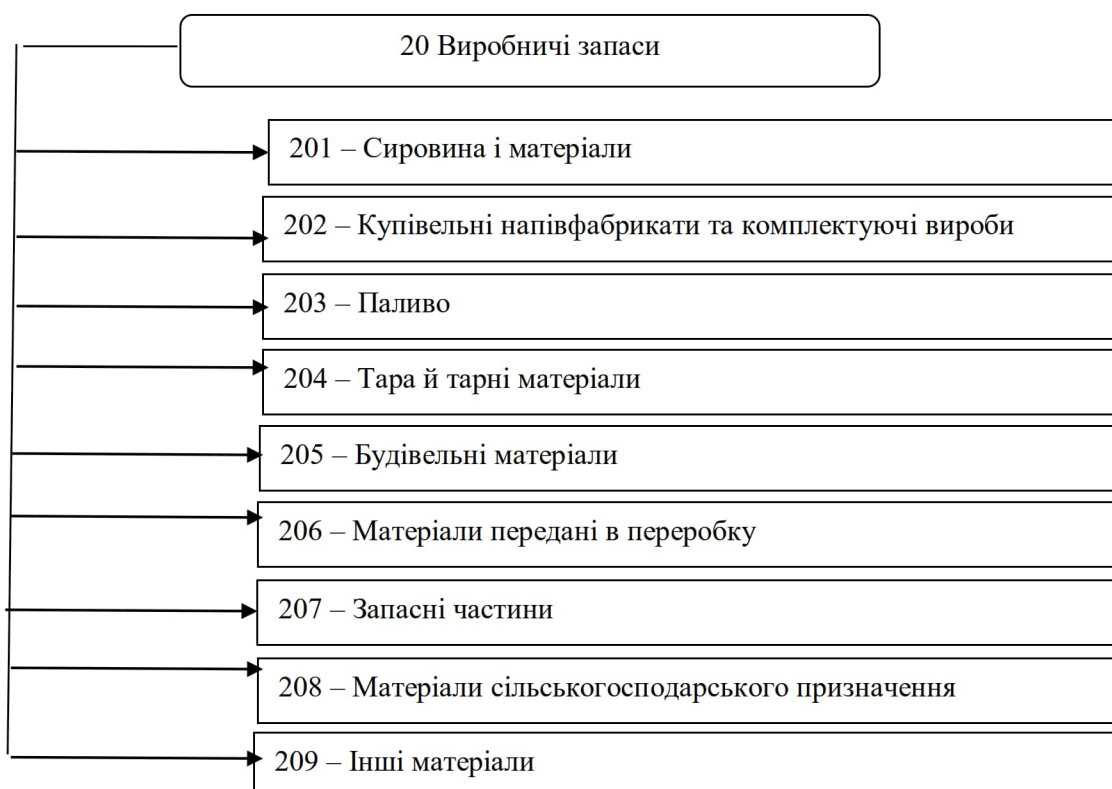

Рис. 2.2. Субрахунки виробничих запасів

Для організації аналітичного обліку запасів у робочому плані рахунків суб'єкта господарювання передбачено субрахунки (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Витяг із робочого плану рахунків ТОВ «XXXXX»

Код рахунку	Код субрахунку	Назва рахунку та субрахунки
20	201	Сировина й матеріали
	203	Паливо
	205	Будівельні матеріали
	207	Запасні частини
	208	Матеріали сільськогосподарського призначення

Отримання запасів як внесок до статутного капіталу оформляють тими ж документами, що й оприбутковування придбаних запасів. Згідно з п. 3.3 Методрекомендацій № 2 це можуть бути: прибутковий ордер (типової форми № М-4), акт про приймання матеріалів (типової форми № М-7), товарно-транспортна накладна тощо (додаток Д).

Приклад. Згідно з установчими документами підприємства внесок до статутного капіталу засновником-резидентом здійснюється шляхом унесення комплектуючих виробів на суму 276000 грн (у тому числі ПДВ 46000 грн). На момент отримання запасів підприємство-емітент є платником ПДВ (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Облік надходження запасів як внеску до статутного капіталу

Зміст господарської операції	Дт	Кт	Сума, грн
Відображено заборгованість учасника з внеску до статутного капіталу	46	401	276000
Оприбутковано комплектуючі, отримані як внесок до статутного капіталу	202	46	230000
Відображено податковий кредит з ПДВ (за наявності податкової накладної, зареєстрованої в ЄРПН)	644/1	46	46000
	641/ПДВ	644/1	46000

Виходячи з п. 11 НП(С)БО 9 первісною вартістю запасів, внесених до статутного капіталу підприємства, визнають погоджену засновниками (учасниками) підприємства їх справедливую вартість з урахуванням витрат, передбачених п. 9 цього стандарту.

Цю вартість зазвичай фіксують в установчих документах. Внесення запасів до статутного капіталу підприємства відображають на рахунках обліку таких запасів у кореспонденції з рахунком 46 «Неоплачений капітал».

Приклад. ТОВ «XXXXX» придбаває матеріали, які використовуються для виробництва продукції, на суму 36000 грн (у тому числі ПДВ 6000 грн). Основні бухгалтерські проводки, що відображають надходженні виробничих запасів в ТОВ «XXXXX», наведені в табл. 2.4.

Таблиця 2.4.

Облік надходження запасів, придбаних за грошові кошти

Зміст господарської операції	Дт	Кт	Сума, грн
Варіант 1. Перша подія — отримання матеріалів			
Отримано матеріали від постачальника	201	631	30000
Відображено суму податкового кредиту з ПДВ (за наявності податкової накладної, зареєстрованої в ЄРПН)	644/1	631	6000
	641/ПДВ	644/1	6000
Оплачено придбані матеріали	631	311	36000
Варіант 2. Перша подія — перерахування передоплати			
Перераховано постачальнику передоплату за матеріали	371	311	36000
Відображено суму податкового кредиту з ПДВ (за наявності податкової накладної, зареєстрованої в ЄРПН)	644/1	644/ПДВ	6000
	641/ПДВ	644/1	6000
Оприбутковано придбані матеріали	201	631	30000
Списано раніше відображену суму податкового кредиту з ПДВ	644/ПДВ	631	6000
Здійснено залік заборгованостей	631	371	36000

Приклад. ТОВ «XXXXX», що займається виробничою діяльністю, мало на початок звітнього місяця залишок матеріалів у сумі 63000 грн. Сума ТЗВ, що припадає на цей залишок, становить 2870 грн. Протягом звітнього місяця підприємством придбано матеріали вартістю 210000 грн (у тому числі ПДВ 35000 грн).

Вартість доставки матеріалів 7980 грн (у тому числі ПДВ 1330 грн). У цьому ж місяці матеріали були: відпущені основному виробництву на суму 168000 грн; передані для адміністративних цілей на суму 4900 грн; реалізовані на сторону на суму 21000 грн (продажна вартість становила 29400 грн з урахуванням ПДВ).

Усього вибуло матеріалів обліковою вартістю 193900 грн (без ПДВ). Розподіл ТЗВ між запасами, які вибули і залишилися на складах, покажемо в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Розрахунок ТЗВ за середнім відсотком

Найменування показників	Вартість матеріалів, грн	Сума ТЗВ, грн	Разом, грн (гр. 3 + гр. 4)
Залишок на початок звітнього місяця	63000	2870	65870
Надійшло за звітний місяць	175000	6650	181650
Разом (ряд. 1 + ряд. 2)	238000	9520	247520
Середній відсоток ТЗВ ((ряд. 3 гр. 4 : ряд. 3 гр. 3) x 100 %)	9520 : 238000 x 100 % = 4 %		
Вибуло за звітний місяць, у тому числі:	193900	7756	201656
— відпущено основному виробництву	168000	6720	174720
— передано для адміністративних цілей	4900	196	5096
— реалізовано на сторону	21000	840	21840
Залишок на кінець звітнього місяця (ряд. 3 - ряд. 5)	44100	1764	45864

Таким чином, фактична собівартість запасів, що вибули у звітному періоді, становить 201656 грн, а тих, які залишилися на кінець місяця на складах, 45864 грн (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Облік ТЗВ за середнім відсотком

Зміст господарської операції	Дт	Кт	Сума, грн
Оприбутковано матеріали, отримані від постачальника	201	631/1	175000
Відображено податковий кредит з ПДВ із вартості матеріалів (за наявності зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	644/1	631/1	35000
	641/ПДВ	644/1	35000
Підписано акт наданих транспортних послуг	201/1	631/2	6650
Відображено податковий кредит з ПДВ із вартості послуг із транспортування матеріалів (за наявності зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	644/1	631/2	1330
	641/ПДВ	644/1	1330
Перераховано оплату постачальнику за матеріали	631/1	311	210000
Оплачено послуги транспортної організації з доставки	631/2	311	7980
Відпущено матеріали у виробництво	23	201	168000
Списано суму ТЗВ, що припадає на вартість матеріалів, відпущених у виробництво	23	201/1	6720
Передано матеріали для адміністративних цілей	92	201	4900
Списано суму ТЗВ, що припадає на вартість матеріалів, переданих для адміністративних цілей	92	201/1	196
Відображено реалізацію матеріалів на сторону	377	712	29400
Відображено суму податкових зобов'язань з ПДВ	712	641/ПДВ	4900
Відображено обл. вартість матеріалів, реалізованих на сторону	943	201	21000
Списано суму ТЗВ, що припадає на вартість реалізованих матеріалів	943	201/1	840

ТЗВ є лише ті транспортні витрати, які здійснені безпосередньо покупцем запасів при самостійній їх доставці на підприємство. Спосіб обліку ТЗВ необхідно закріпити в наказі про облікову політику підприємства.

При прямому способі обліку ТЗВ загальну суму транспортних витрат одразу розподіляють між усіма найменуваннями запасів, що доставляються, залежно від обраної бази розподілу.

Облік ТЗВ за середнім відсотком ведуть за окремими групами запасів на субрахунку, що спеціально вводиться, або на окремому додатковому субрахунку до відповідного рахунку обліку запасів.

Узагальнену на окремому субрахунку суму ТЗВ щомісячно розподіляють між запасами, що залишилися на кінець звітного місяця, і тими, які вибули протягом місяця. Для цього розраховують середній відсоток ТЗВ.

У Балансі (ф. № 1) інформація про виробничі запаси наводиться у статті «Запаси» (рядок 1100). (рис. 2.3).

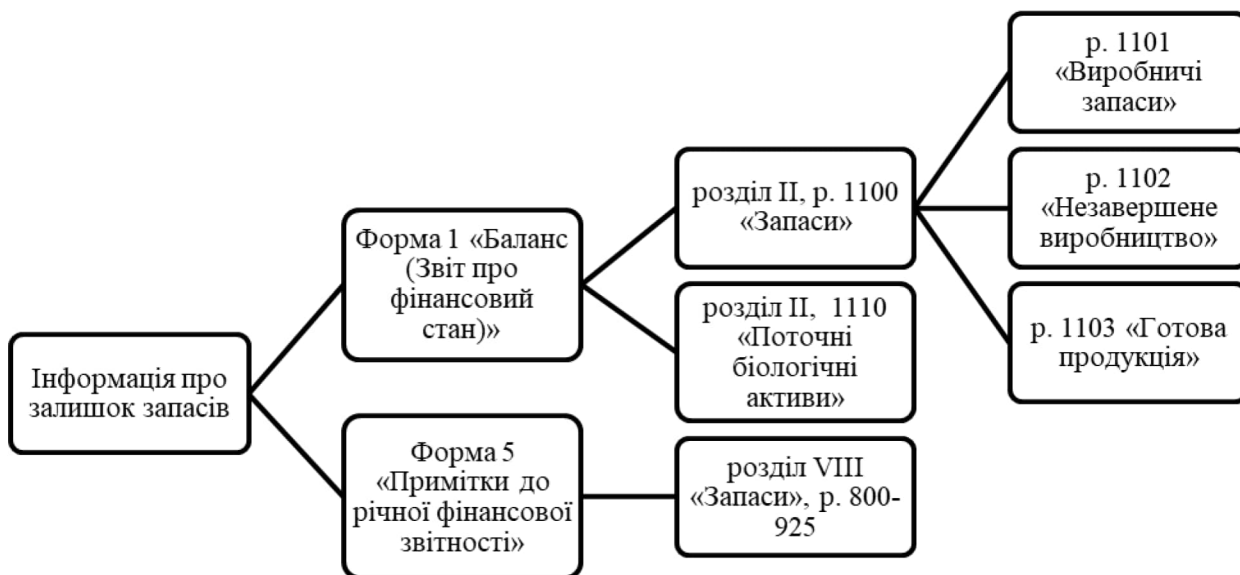

Рис. 2.3. Відображення інформації про запаси у фінансовій звітності

ТОВ «XXXXX» зазначає інформацію про вартість запасів для обробки, переробки, використання у виробництві і для поточних господарських потреб,

реалізації, а також малоцінні та швидкозношувані предмети, призначені для споживання в ході нормального операційного циклу У рядку 1101 показують вартість малоцінних та швидкозношуваних предметів, сировини, основних і допоміжних матеріалів, палива, покупних напівфабрикатів і комплектуючих виробів, запасних частин, тари тощо. Якщо на дату Балансу на рахунках 20 і 22 залишилась якась сума нерозподілених транспортно-заготівельних витрат, її теж записують до цього рядка.

У Примітках до фінансової звітності у розділі VIII «Запаси» наводиться інформація про: методи оцінки запасів; балансову вартість запасів у розрізі окремих класифікаційних груп; балансову вартість запасів, які відображені за чистою вартістю реалізації; балансову вартість запасів, переданих у переробку, на комісію, в заставу; суму збільшення чистої вартості реалізації, за якою проведена оцінка запасів відповідно до п. 28 НП(С)БО 9 (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Відображення запасів у Примітках до річної фінансової звітності

Найменування показника	Код рядка	Балансова вартість на кінець року	Переоцінка за рік	
			збільшення чистої вартості реалізації	уцінка
Сировина й матеріали	800	Сюди відносять сальдо на 31.12. за Дт 201, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 211, 212, 213, 22, 23, 26, 28. Сальдо за Дт 206 відображають у тому рядку цієї графи, який відповідає їх виду: сировина – у рядку 800, покупні напівфабрикати – 810.	Дооцінюють лише ті запаси, які раніше уцінювали. Роблять це в межах раніше проведеної уцінки і відображають сторнувальним записом Дт 946 Кт 201, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 213, 22, 23, 26, 28	Запаси показують у бухобліку і звітності за найменшою з двох оцінок: первинною чи чистою вартістю реалізації. Сума, на яку первинна вартість запасів перевищує їх чисту вартість реалізації, відображають як: Дт 946 Кт 201, 202, 203, 205, 207, 208, 22, 23, 26, 28 та також Дт 940 Кт 212, 213.
Покупні напівфабрикати і комплектуючі вироби	810			
Паливо	820			
Тара й тарні матеріали	830			
Будівельні матеріали	840			
Запасні частини	850			
Матеріали сільськогосподарського призначення	860			
Поточні біологічні активи	870			
Малоцінні та швидкозношувані предмети	880			
Незавершене виробництво	890			
Готова продукція	900			
Товари	910			
Разом	920	Сума значень рядків 800 - 910 відповідних граф		

Ланцюг руху виробничих запасів підприємства в системі облікових об'єктів представлено у додатку Ж. Отже, безпосередньо про виробничі запаси детальна інформація відображається у Балансі, Звіті про фінансові результати, а також у Примітках до річної фінансової звітності.

2.3. Податкові аспекти обліку операцій з виробничими запасами

Введення податкового обліку передбачено для формування повної та достовірної інформації щодо господарських операцій, які здійснені ТОВ «XXXXX» впродовж звітного періоду. Податкові аспекти обліку операцій з виробничими запасами є важливим елементом для забезпечення правильності оподаткування, зокрема для правильного обчислення податку на додану вартість (ПДВ), податку на прибуток, а також для виконання вимог податкового законодавства при оформленні і звітності з операцій, пов'язаних із закупівлею, зберіганням і використанням виробничих запасів.

Згідно з п.п. «г» п. 198.5 ПКУ в разі, якщо придбані для використання в господарській діяльності запаси почали використовуватися в негосподарських операціях, підприємство зобов'язане нарахувати податкові зобов'язання з ПДВ виходячи з бази оподаткування, визначеної відповідно до п. 189.1 ПКУ ПДВ-зобов'язання, нараховані при зміні напряму використання запасів, необхідно включати до складу витрат звітного періоду і відображати за дебетом субрахунку 949.

Податкові зобов'язання нараховують у місяці фактичного використання ТМЦ у негосподарських операціях, тобто в періоді списання вартості запасів до складу витрат.

Якщо запаси первісно отримувалися для використання в негосподарських операціях. У цьому випадку підприємство в загальному порядку відображає податковий кредит з ПДВ і тут же (у місяці придбання) показує «компенсуючі» податкові зобов'язання (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Облік використання запасів у негосподарській діяльності

Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	Дт	Кт	
Перераховано постачальнику передоплату за партію цукерок	371	311	24600
Відображено суму податкового кредиту з ПДВ (за наявності зареєстрованої в ЄРПН податкової накладної)	641/ПДВ	644	4100
Отримано від постачальника партію цукерок	281	631	20500
Списано раніше відображену суму податкового кредиту з ПДВ	644	631	4100
Здійснено залік заборгованості	631	371	24600
Списано вартість цукерок, використаних для організації святкового банкету	949	281	1550
Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ при передачі цукерок для негосподарського використання	949	641/ПДВ	310
* Відповідно до п. 189.1 ПКУ базу оподаткування в цілях нарахування ПДВ-зобов'язань у таких випадках визначають виходячи з вартості придбання запасів, використаних у негосподарських цілях (1550,00 грн x 20 % : 100 %).			

Для цілей податку на прибуток Кодексом не передбачено проведення коригування фінансового результату до оподаткування на різниці, що виникають за операціями з уцінки запасів. Отже, такі операції відображаються згідно з правилами бухгалтерського обліку при формуванні фінансового результату. Отже, якщо при проведенні процедури уцінки запасів, вартість запасів, на яку вони були уцінені, включається до складу вартості оподатковуваних операцій з постачання (реалізації) самостійно виготовлених товарів / послуг, такі запаси вважаються використаними в оподатковуваних операціях, відповідно нарахування податкових зобов'язань з ПДВ за правилами, визначеними пунктом 198.5 статті 198 Кодексу, не здійснюється. Донарахування податкових зобов'язань з ПДВ за правилами, визначеними пунктом 198.5 статті 198 Кодексу, здійснюється у разі якщо вартість запасів, на яку вони були уцінені, не включається до складу вартості оподатковуваних операцій з постачання (реалізації) самостійно виготовлених товарів/послуг.

Сума проведеної уцінки не впливає правила мінімальної бази для продажу запасів, при продажу запасів ПДВ нараховується на базу, яка не

нижче вартості придбання (п.188.1 ПКУ).

Таблиця 2.8

Уцінка та ПДВ-наслідки

Вартість придбання = первісній вартості	Вартість придбання = вартості, сплаченій постачальникам
<ul style="list-style-type: none"> - первісна вартість запасів – 100 грн.- за 1 шт.; - після уцінки до ЧВР вартість склала 60 грн. за 1 шт.; - при продажі за 80 грн. за штуку база для ПДВ – 100 грн; - 80 грн – продажна вартість складається ПН на покупця; - 20 грн – додаткова база, складається ПН на себе. 	<ul style="list-style-type: none"> - первісна вартість запасів – 100 грн. за 1 шт., в т.ч., вартість сплачена постачальнику – 70 грн. за 1 шт.; - після уцінки до ЧВР вартість склала 60 грн. за 1 шт.; - при продажі за 80 грн за штуку база для ПДВ – 80 грн оскільки вартість придбання – 70 грн, тобто не нижче продажної вартості.

При цьому варто зазначити, що визначення «вартості придбання» в ПКУ відсутнє. Для запобігання непорозумінь, в обліковій політиці слід визначити що таке вартість придбання для ПДВ цілей: варіант 1: вартість, яка сплачена постачальнику (як елемент первісної вартості); варіант 2: первісна вартість.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

3.1. Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання

Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання - це комплексна характеристика його фінансових та економічних показників, що відображає ефективність використання ресурсів, платоспроможність, ліквідність, рентабельність, а також загальний рівень діяльності підприємства. До основних аспектів фінансово-економічного стану належать:

1. Фінансова стабільність: здатність підприємства виконувати свої зобов'язання у терміни.
2. Ліквідність: можливість швидко перетворювати активи на готівку для покриття короткострокових зобов'язань.
3. Рентабельність: співвідношення прибутку до витрат, що показує ефективність діяльності.
4. Капітальна структура: співвідношення власного і залученого капіталу.
5. Економічна ефективність: оцінка результативності використання ресурсів у виробництві та управлінні.

Аналіз фінансово-економічного стану допомагає виявити сильні та слабкі сторони підприємства, а також розробити стратегії для покращення його діяльності. Завдання та функції аналізу фінансово-економічного стану суб'єкта господарювання можна поділити на кілька ключових аспектів:

1. Оцінка фінансової стійкості: визначення здатності підприємства виконувати свої фінансові зобов'язання.
2. Аналіз ліквідності: вивчення можливостей підприємства покривати короткострокові зобов'язання.
3. Оцінка рентабельності: аналіз прибутковості підприємства з метою виявлення ефективності використання ресурсів.
4. Вивчення динаміки фінансових показників: аналіз змін у фінансових

показниках за певний період.

5. Виявлення фінансових ризиків: аналіз можливих фінансових загроз і їх впливу на діяльність підприємства.

Функції:

1. Інформаційна функція: забезпечення необхідною інформацією для прийняття управлінських рішень.

2. Контрольна функція: моніторинг виконання фінансових планів та бюджетів.

3. Прогностична функція: прогнозування фінансових результатів на основі аналізу даних.

4. Оцінка ефективності: визначення ступеня ефективності діяльності підприємства.

5. Консультативна функція: надання рекомендацій щодо покращення фінансово-економічного стану.

Ці завдання та функції допомагають підприємствам забезпечити стабільність, оптимізувати управлінські процеси. У табл. 3.1 та 3.2 проаналізуємо динаміку та структуру доходів та витрат ТОВ «XXXXX» за 2021 – 2023 рр (додаток 3, К, Л).

Таблиця 3.1

**Структура і динаміка доходів
ТОВ «XXXXX» за 2021 - 2023 рр.**

Види доходів	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Відхилення 2023 р. (+,-) до 2021 р.	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	абсо- лютне, тис. грн	відносне, %
Чистий дохід від основної діяльності	81065,7	93,0	57273	91,9	185921,2	92,8	+104855,5	У 2,3 р.
Інші операційні доходи	1944,6	2,2	2203,7	3,5	10114,9	5,1	+8170,3	У 5,2 р.
Інші доходи	4140,5	4,8	2834,2	4,5	4220,5	2,1	+80	+1,9
Усього	87150,8	100	62310,9	100	200256,6	100	+113105,8	У 2,3 р.

У 2023 році структура доходів ТОВ «XXXXX» демонструє наступні показники:

- чистий дохід від основної операційної діяльності: 92,8 % від загального обсягу доходів. Це свідчить про те, що основна діяльність підприємства, яка включає продаж товарів, виконання робіт та надання послуг, є основним джерелом фінансування;

- доходи від іншої операційної діяльності: 5,1 % - ця категорія включає доходи, які не є прямими результатами основної діяльності, але все ще пов'язані з операційними процесами компанії.

- дохід від інвестиційної діяльності: 2,1 % - цей показник свідчить про те, що інвестиційна діяльність, хоча й займає невелику частку, також приносить доходи, що важливо для диверсифікації джерел фінансування.

Аналіз доходів ТОВ «XXXXX» за період з 2021 по 2023 рік показує такі результати:

- чистий дохід від цієї діяльності збільшився на 104 млн 855,5 тис. грн, що вказує на зростання в 2,3 рази. Це свідчить про успішність підприємства у нарощуванні обсягів реалізації та підвищення конкурентоспроможності на ринку;

- інші операційні доходи виросли на 8 млн 170,3 тис. грн, що становить збільшення у 5,2 рази. Це свідчить про те, що підприємство активно розвиває додаткові напрямки діяльності, що позитивно позначається на фінансових результатах.

- інший дохід зріс на 80 тис. грн, або на 1,9 %. Хоча цей приріст є невеликим, він вказує на стабільність інвестиційних процесів та їх внесок у загальний фінансовий результат.

В цілому, протягом 2021-2023 років ТОВ «XXXXX» демонструє стійке зростання доходів, особливо від основної операційної діяльності, яка залишається основним джерелом фінансування підприємства. Збільшення доходів з інших операційних напрямків також свідчить про активний розвиток та стратегічну адаптацію підприємства до умов ринку. Хоча дохід від

інвестиційної діяльності показав скромне зростання, його наявність важлива для диверсифікації джерел доходу.

Таблиця 3.2

**Динаміка та структура витрат і відрахувань
ТОВ «XXXXX» за 2021 - 2023 рр.**

Види витрат і відрахувань	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Відхилення (+;-) 2023 р. до 2021 р.	
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн.	у % до під- сумку	суми, тис. грн	у %
Собівартість реалізації	54062,5	73,1	29738,6	58,7	77747,4	47,9	+23684,9	+43,8
Інші операційні витрати	15831,7	21,4	10002,9	19,8	67106,7	41,4	+51275	У 4,2 р.
Інші витрати	4104,6	5,5	10899,6	21,5	17325,6	10,7	+13221	У 4,2 р.
Усього витрат	73998,8	100	50641,1	100	162179,7	100	+88180,9	У 2,2 р.

Аналіз витрат підприємства за 2023 рік у порівнянні з 2021 роком виявив суттєві зміни:

- загальна сума витрат: у 2023 році витрати зросли на 88 млн 180,9 тис. грн, що становить збільшення у 2,2 рази. Це свідчить про активний розвиток діяльності підприємства та, ймовірно, про збільшення обсягу виробництва;

- сума собівартості реалізації товарів, робіт і послуг зросла на 23 млн 684,9 тис. грн, що становить 43,8 %. Цей ріст може бути пов'язаний зі збільшенням витрат на сировину, матеріали або виробничі процеси;

- інші операційні витрати збільшились на 51 млн 275 тис. грн, або у 4,2 рази. Це свідчить про активне використання ресурсів на підтримку діяльності підприємства, що може включати витрати на рекламу, управління або інші послуги;

- сума інших витрат зросла на 13 млн 221 тис. грн, також на 4,2 рази. Це може свідчити про певні ризики або невдалі інвестиції, що потребують

додаткового аналізу та можливої корекції стратегії.

В цілому, витрати ТОВ «XXXXX» у 2023 році суттєво зросли в порівнянні з 2021 роком, що відображає активне розширення діяльності підприємства. Зростання собівартості реалізації продукції свідчить про зростання обсягів виробництва, тоді як значне збільшення інших операційних витрат може бути знаком інвестицій у розвиток. Водночас зростання витрат від інвестиційної діяльності вимагає уважного аналізу для запобігання подальшим фінансовим ризикам.

Динаміка складових фінансових результатів досліджуваного підприємства представлено на рис. 3.1.

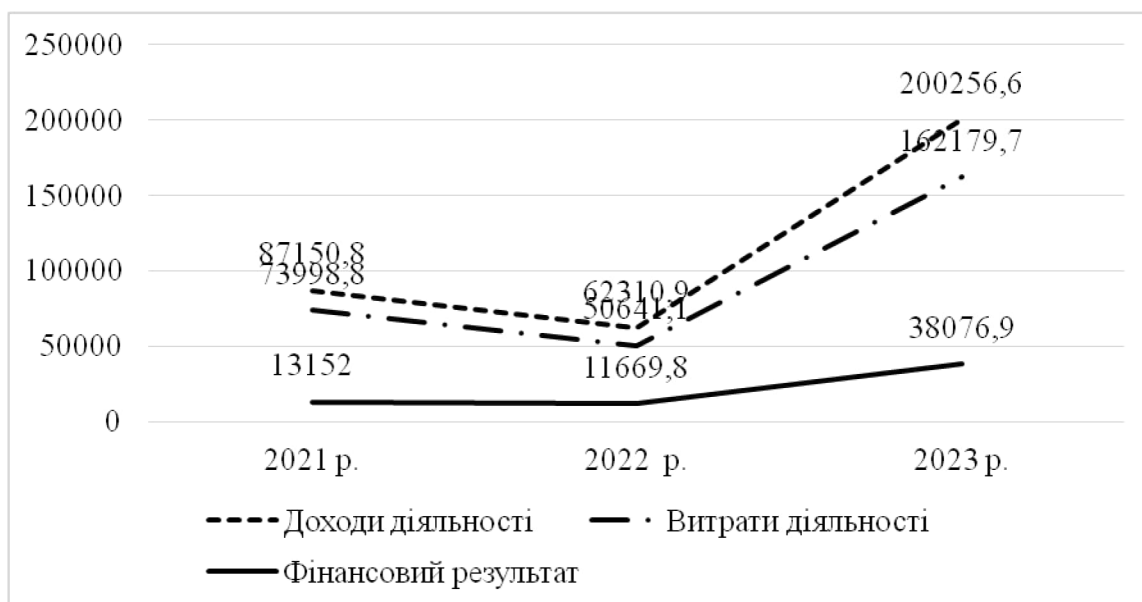

Рис. 3.1. Динаміка доходів, витрат діяльності та чистого прибутку ТОВ «XXXXX» за 2021 – 2023 рр., тис. грн

Оцінюючи доходи підприємства встановлено, що найбільшу частку отримано в результаті здійснення основної операційної діяльності, а саме реалізації. Отже, на зміну фінансового результату від реалізації продукції впливають три фактори: обсяг реалізації; середня ціна реалізації; повна собівартість одиниці реалізованої продукції.

Факторний аналіз показав, що виробництво соняшнику ТОВ «XXXXX» залишається прибутковим протягом досліджуваних років.

Таблиця 3.3

Факторний аналіз фінансових результатів від реалізації технічних культур ТОВ «XXXXX» за 2021 - 2023 рр.

Показники	Роки					
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
	Соя			Соняшник		
1. Обсяг реалізації, ц	7160	15339	34712	15090	2580	14010
2. Виручка від реалізації, тис. грн	12259,71	35703,54	90876,20	32801,89	7513,68	37470,2
3. Повна собівартість, тис. грн	3595,71	27470,84	36748,5	19435,9	2914,8	12475,8
4. Прибуток, тис. грн	8664	8232,7	54127,7	13365,99	4598,88	24994,4
У розрахунку на 1 ц реалізованої продукції:						
5. повна собівартість, грн	502,19	1790,91	1058,67	1288,00	1129,77	890,49
6. середня ціна, грн	1712,25	2327,63	2618,01	2173,75	2912,28	2674,53
7. прибуток, грн	1210,06	536,72	1559,34	885,75	1782,51	1784,04
8. Загальна зміна прибутку порівняно із 2021 р, тис. грн	×	-431,30	45895,00	×	-8767,11	20395,52
в т.ч. за рахунок зміни:						
8.1. обсягу реалізації	×	+9897,05	+10397,82	×	-11080,75	+20374,11
8.2. собівартості 1 ц	×	-19767,68	+25417,73	×	+408,24	+3352,24
8.3. ціни реалізації 1 ц	×	9439,34	+10079,45	×	+1905,40	-3330,83

Основні результати аналізу такі:

1. Динаміка прибутку: у 2023 році загальна зміна прибутку порівняно з 2022 роком становила 45 млн 895 тис. грн, що свідчить про значне зростання; водночас у 2022 році прибуток зменшився на 431,30 тис. грн у порівнянні з 2021 роком, що вказує на коливання фінансових результатів.

2. Прибуток від реалізації одного центнера соняшнику у 2023 році склав 1784,04 грн, порівняно з 1782,51 грн у 2022 році. Це свідчить про стабільність прибутковості на одиницю продукції, незважаючи на коливання загальних фінансових результатів.

3. Основним фактором, що сприяв зростанню прибутку у 2023 році, стало збільшення кількості реалізованої продукції, що забезпечило приріст прибутку на 20 374,11 тис. грн. Це підкреслює важливість обсягу реалізації

для фінансового результату. Для більш детального розуміння фінансового стану ТОВ «XXXXX» планується провести аналіз ряду об'єктів, серед яких:

- динаміка та структура майна: оцінка змін у складі активів та їх джерелах формування.

- показники фінансової стійкості: аналіз ризиків та здатності підприємства витримувати фінансові коливання.

- платоспроможність та ліквідність: визначення можливості підприємства виконувати свої фінансові зобов'язання.

Аналіз майна ТОВ «XXXXX» за 2021 - 2023 рр. починається з аналізу складу, структури та динаміки загального капіталу (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Динаміка та структура майна ТОВ «XXXXX» за 2021 - 2023 рр.
(станом на кінець року)**

Види активів	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Відхилення (+;-) 2023 р. до 2021 р	
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	у %
Майно – всього	193805,9	100	217145,1	100	364909,4	100	+171103,5	+88,3
1. Необоротні активи	49881,3	25,7	41211,5	19,0	91655,5	25,1	+41774,2	+83,7
1.1. Основні засоби	46946,2	24,2	38276,4	17,6	55087,5	15,1	+8141,3	+17,3
2. Оборотні активи	143924,6	74,3	175933,6	81,0	273253,9	74,9	+129329,3	+89,9
2.1. Запаси	28088,5	14,5	51074	23,5	118276,3	32,4	+90187,8	У 4,2 р.
2.1.1. Виробничі запаси	16869,1	8,7	11732,5	5,4	39420,1	10,8	+22551	У 2,3 р.
2.1.2. Готова продукція та товари	11219,4	5,8	39341,5	18,1	78856,2	21,6	+67636,8	У 7 р.
2.2. Поточна дебіторська заборгованість	113355,9	58,5	124658,6	57,4	151394,7	41,5	+38038,8	+33,6
2.3. Грошові кошти	2152,1	1,1	183,3	0,1	2139,8	0,6	-12,3	-0,6
2.4. Витрати майбутніх періодів	-	-	-	-	9,6	0,0	+9,6	X
2.5 Інші оборотні активи	328,1	0,2	17,7	0,0	1433,5	0,4	+1105,4	У 4,4 р.

Аналіз майнового стану підприємства за період 2021-2023 років показав значні зміни у складі активів та їх вартості.

1. Загальна вартість майна: у 2023 році вартість майна ТОВ «XXXXX» зросла на 171 млн 103,5 тис. грн, що становить 88,3 % у порівнянні з 2021 роком. Це свідчить про активний розвиток підприємства та зростання його ресурсної бази.

2. Вартість необоротних активів, що представлена основними засобами, збільшилась на 41 млн 774,2 тис. грн, або на 83,7 %. Це вказує на оновлення та розширення матеріально-технічної бази підприємства.

3. Вартість оборотних активів у 2023 році зросла на 129 млн 239,3 тис. грн, або на 89,9 % у порівнянні з 2021 роком. Зокрема, запаси - зростання вартості запасів становило 90 млн 187,8 тис. грн, або у 4,2 рази.

Це значне збільшення вказує на активізацію виробничих процесів та підвищення обсягів готової продукції; поточна дебіторська заборгованість зросла на 38 млн 38,8 тис. грн, або на 33,6 %. Це може свідчити про збільшення обсягу продажів в кредит; грошові кошти та поточні фінансові інвестиції: вартість зменшилась на 12,3 тис. грн, або на 0,6 %, що може бути ознакою змін у фінансовій стратегії підприємства; інші оборотні активи: збільшення вартості становило 1 млн 105,4 тис. грн, або у 4,4 рази, що свідчить про активне управління цими активами.

У структурі активів ТОВ «XXXXX» за 2021 - 2023 роки спостерігається домінування оборотних активів: 2021 р. - 74,3 %, 2022 р. – 81 %, 2023 р. - 74,9 %. Цей високий відсоток свідчить про велику частку короткострокових активів у загальному майновому портфелі підприємства. Найбільша частка оборотних активів припадає на дебіторську заборгованість, що вимагає детального аналізу складу, динаміки та структури.

Динаміка та структура джерел формування капіталу ТОВ «XXXXX» відображено у табл. 3.5.

1. Загальна сума капіталу: у 2023 році загальна сума капіталу підприємства зросла на 171 млн 103,5 тис. грн, що становить 88,3 % у

порівнянні з 2021 роком. Це свідчить про значний прогрес у фінансовій стабільності підприємства.

2. Власний капітал підприємства зріс на 186 млн 893,5 тис. грн, або у 4,6 рази. Цей приріст був зумовлений збільшенням зареєстрованого капіталу та нерозподіленого прибутку, що позитивно вплинуло на фінансову базу компанії.

Таблиця 3.5

**Динаміка та структура джерел формування капіталу
ТОВ «XXXXX» за 2021 - 2023 рр. (станом на кінець року)**

Види пасивів	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Відхилення (+;-) 2023 р. до 2021 р	
	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	суми, тис. грн	у %
Капітал всього	193805,9	100	217145,1	100	364909,4	100	+171103,5	+88,3
1. Власний капітал	52420,2	27,0	64024,2	29,5	239313,7	65,6	+186893,5	У 4,6 р.
1.1. Зареєстрований капітал	31	0,0	31	0,0	32	0,0	+1	+3,2
1.2. Нерозподілений прибуток	52389,2	27,0	63993,2	29,5	239281,7	65,6	+186892,5	У 4,6 р.
2. Зобов'язання і забезпечення	141385,7	73,0	153120,9	70,5	125595,7	34,4	-15790	-11,2
2.1. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	30028,5	15,5	26620,4	12,3	87776	24,1	+57747,5	У 2,9 р.
2.2. Поточні зобов'язання і забезпечення	111357,2	57,5	126500,5	58,3	37819,7	10,4	-73537,5	-66,0
2.2.1. Поточна кредиторська заборгованість	15153,3	7,8	18358,7	8,5	4157	1,1	-10996,3	-72,6

3. Зобов'язання та забезпечення: сума зобов'язань та забезпечень зменшилась на 15 млн 790 тис. грн, або на 11,2 %. Це зниження сталося переважно за рахунок зменшення поточних зобов'язань, зокрема, поточна кредиторська заборгованість.

4. Структура пасивів: протягом 2021 - 2022 років у структурі пасивів

переважала питома вага зобов'язань і забезпечень, яка становила 73 % у 2021 році та 70,5 % у 2022 році. У 2023 році ситуація змінилася: питома вага власного капіталу склала 65,6 %, що свідчить про зростання фінансової незалежності підприємства та зменшення залежності від зовнішніх зобов'язань.

Проведемо аналіз показників структури джерел формування капіталу ТОВ «XXXXX», використовуючи дані табл. 3.6.

Таблиця 3.6

**Показники структури джерел формування капіталу
ТОВ «XXXXX» за 2021 - 2023 рр.**

Показники	Нормативне значення	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення (+; -) 2023 р. до 2021 р.
Коефіцієнт автономії	>0,5	0,270	0,295	0,655	+0,385
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	<0,5	0,730	0,705	0,344	-0,385
Коефіцієнт фінансового ризику	<1	2,697	2,392	0,525	-2,172
Коефіцієнт фінансової стабільності	>1	0,371	0,418	1,905	+1,535

Результати розрахунків свідчать про високий рівень фінансової стійкості ТОВ «XXXXX» за показниками структури джерел формування капіталу за 2023 рік.

1. Коефіцієнт автономії:

- значення коефіцієнта автономії на кінець звітного року склало 65,5 %, що на 0,385 пунктів більше у порівнянні з 2021 роком. Це означає, що частка власного капіталу у валюті балансу зросла, свідчачи про покращення фінансової автономії підприємства.

- зокрема, у 2021 році на 1 грн джерел формування припадало 0,27 грн власного капіталу, тоді як у 2023 році цей показник зріс до 0,66 грн, що перевищує норматив у 0,5 грн.

2. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу: зростання коефіцієнта автономії призвело до зниження коефіцієнта концентрації позикового

капіталу з 0,730 до 0,344. Це свідчить про задовільний рівень фінансової стійкості та незалежності підприємства від кредиторів;

3. Коефіцієнт фінансового ризику: показники фінансового ризику також позитивні: коефіцієнт фінансового ризику знизився з 2,697 у 2021 році до 0,525 у 2023 році, що знаходиться нижче нормативного рівня <1 . Це свідчить про зменшення ризиків, пов'язаних із зовнішнім фінансуванням.

4. Коефіцієнт фінансової стабільності у 2023 році перевищує нормативне значення на 0,905 пункти. Це свідчить про стійкість фінансової структури підприємства.

Використаємо дані табл. 3.7 для оцінки платоспроможності ТОВ «XXXXX» систему показників, які мають назву коефіцієнтів ліквідності.

Таблиця 3.7

Показники оцінки ліквідності та платоспроможності

ТОВ «XXXXX» за 2021 - 2023 рр.

Показники	Нормативне значення	Роки			Відхилення (+;-) 2023 р. до 2021 р.
		2021	2022	2023	
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$>0,2$	0,019	0,001	0,057	+0,037
Проміжний коефіцієнт покриття	$>0,7$	1,040	0,987	4,098	+3,057
Загальний коефіцієнт покриття	$\geq 1,5$	1,292	1,391	7,225	+5,933
Коефіцієнт платоспроможності	$\geq 0,1$	0,019	0,001	0,057	+0,037
Коефіцієнт критичної ліквідності	$\geq 0,8$	1,141	1,298	6,183	+5,042

1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності. Станом на 2023 рік коефіцієнт абсолютної ліквідності нижчий за норматив на 0,143 пункти. Це свідчить про те, що підприємство має обмежені можливості для погашення своїх поточних зобов'язань. На 1 грн поточних зобов'язань припадає лише 0,057 грн грошових коштів, що вказує на недостатність ліквідних активів для миттєвого розрахунку з кредиторами.

2. Проміжний коефіцієнт покриття. На противагу, проміжний коефіцієнт

покриття перевищує норматив у 2023 році на 3,398 пункти. Це означає, що на 1 грн поточних зобов'язань припадає 4,1 грн оборотних активів, що значно перевищує нормативний рівень ($\geq 0,7$). Цей показник свідчить про те, що підприємство має достатню кількість товарно-матеріальних запасів та дебіторської заборгованості для покриття короткострокових зобов'язань.

3. Загальний коефіцієнт покриття також залишається вище нормативного рівня в 2023 році. На 1 грн поточних зобов'язань припадає 7,2 грн оборотних активів, перевищуючи норматив ($\geq 1,5$). Це свідчить про загальну фінансову стійкість підприємства та його здатність покривати зобов'язання в межах оборотних активів.

Отже, аналіз показників ліквідності та платоспроможності ТОВ «XXXXX» на 31.12.2023 року вказує на змішане фінансове становище. Хоча коефіцієнт абсолютної ліквідності свідчить про недостатність миттєвих активів для покриття короткострокових зобов'язань, високі значення проміжного та загального коефіцієнтів покриття демонструють здатність підприємства ефективно управляти своїми оборотними активами. Це створює підґрунтя для стабільного фінансового стану у довгостроковій перспективі.

3.2. Аналіз складу, структури та динаміки виробничих запасів

Аналіз виробничих запасів - це процес оцінки та дослідження запасів сировини, матеріалів, комплектуючих та готової продукції, які є в наявності на підприємстві. Основною метою такого аналізу є визначення ефективності управління запасами, виявлення можливостей для зменшення витрат, покращення оборотності запасів і забезпечення безперервного процесу виробництва.

Завдання аналізу виробничих запасів:

1. Оцінка ефективності використання запасів: виявлення, наскільки ефективно використовуються наявні ресурси.

2. Оптимізація рівня запасів: визначення оптимальних обсягів запасів для забезпечення безперервності виробництва.

3. Виявлення та усунення надлишкових запасів: аналіз наявності невикористовуваних або застарілих запасів.

4. Аналіз витрат: оцінка витрат на зберігання та обробку запасів.

5. Прогнозування потреб у запасах: передбачення необхідності в нових запасах на основі планів виробництва.

Враховавши мету аналізу виробничих запасів, проаналізуємо, перш за все, динаміку, склад, структуру оборотних активів ТОВ «Хлібороб», використавши дані фінансової звітності за 2021 – 2023 рр. (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

**Динаміка та структура оборотних активів ТОВ «XXXXX»
за 2021 - 2023 рр. (станом на кінець року)**

Види оборотних активів	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Відхилення (+;-) 2023 р. до 2021 р	
	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	суми, тис. грн	у %
1. Запаси	28088,5	19,5	51074	29,0	118276,3	43,3	+90187,8	У 4,2 р.
1.1. Виробничі запаси	16869,1	11,7	11732,5	6,7	39420,1	14,4	+22551	У 2,3 р.
1.2. Готова продукція	11219,4	7,8	39341,5	22,4	78856,2	28,9	+67636,8	У 6,0 р.
2. Поточна дебіторська заборгованість	113355,9	78,8	124658,6	70,9	151394,7	55,4	+38038,8	+33,6
3. Грошові кошти	2152,1	1,5	183,3	0,1	2139,8	0,8	-12,3	-0,6
4. Витрати майбутніх періодів	0	0,0	0	0,0	9,6	0,0	+9,6	х
5. Інші оборотні активи	328,1	0,2	17,7	0,0	1433,5	0,5	+1105,4	У 4,4 р.
Оборотні активи	143924,6	100	175933,6	100	273253,9	100	+129329,3	+89,9

Загальна динаміка оборотних активів: у 2022 році оборотні активи ТОВ «XXXXX» зросли до 273253,9 тис. грн, що на 129329,3 тис. грн (89,9 %) порівняно з 2021 роком.

більше, ніж у 2020 році. Це свідчить про значний ріст активів компанії за аналізований період.

Структура оборотних активів: основну частку в структурі оборотних активів складають запаси, які виросли з 28088,5 тис. грн у 2020 році до 118276,3 тис. грн у 2022 році, що становить 43,3 % від загальної суми активів. Це свідчить про збільшення обсягу виробництва або готової продукції.

Виробничі запаси зросли з 16869,1 тис. грн до 39420,1 тис. грн (133,7 %), тоді як готова продукція зросла з 11219,4 тис. грн до 78856,2 тис. грн (602,9 %), що вказує на активну діяльність у виробництві та реалізації продукції. Поточна дебіторська заборгованість зросла з 113355,9 тис. грн до 151394,7 тис. грн (33,6 %). Проте її частка в загальних оборотних активах зменшилась з 78,8 % до 55,4 %. Це може свідчити про зміни в політиці кредитування або покращення обігу грошових коштів.

Використавши дані аналітичного обліку ТОВ «Хлібороб», проаналізуємо їх динаміку та структуру (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Динаміка та структура запасів СТОВ «XXXXX» за 2021 – 2023 рр.

Види запасів	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Відхилення (+;-) 2023 р. до 2021 р.	
	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	суми, тис. грн	у %
1. Сировина і матеріали	221,3	0,8	563	1,1	6982,3	5,9	+6761	У 31,6 р.
2. Паливо	12763,9	45,4	6333,2	12,4	16985,2	14,4	+4221,3	+33,1
3. Запчастини	1296,5	4,6	1269,5	2,5	6985,3	5,9	+5688,8	У 5,4 р.
4. Матеріали сільгосп-призначення	2369,3	8,4	3000,8	5,9	8007,3	6,8	+5638	У 3,3 р.
5. МШП	218,1	0,8	566	1,1	460	0,4	+241,9	У 2,1 р.
6. Готова продукція	11219,4	39,9	39341,5	77,0	78856,2	66,7	+67636,8	У 7,0 р.
Всього	28088,5	100,0	51074	100,0	118276	100,0	+90187,8	У 4,1 р.

Грошові кошти залишились на майже незмінному рівні, що може вказувати на недостатню ліквідність компанії. Сума зменшилась з 2152,1 тис. грн до 2139,8 тис. грн, що є негативним сигналом для фінансової стійкості.

Зростання інших оборотних активів з 328,1 тис. грн до 1433,5 тис. грн (336,9 %) може свідчити про зростаючу різноманітність активів компанії.

Запаси СТОВ «XXXXX» суттєво зросли з 28088,5 тис. грн у 2021 році до 118276 тис. грн у 2023 році, що становить приріст на 90187,8 тис. грн (321,1 %). Це свідчить про активний розвиток виробництва та зростання обсягів продукції.

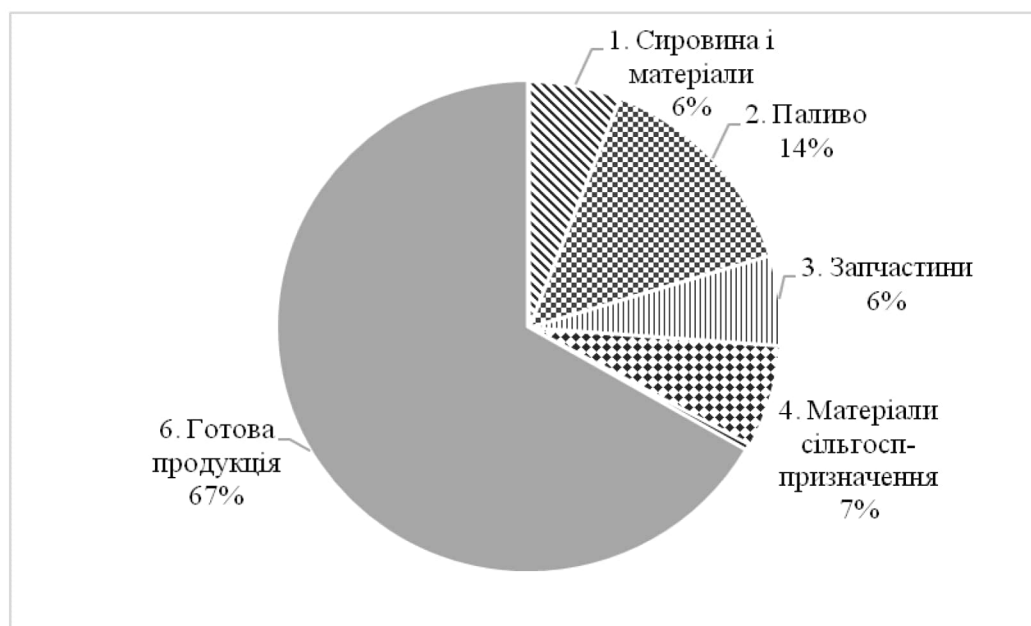

Рис. 3.2. Структура запасів ТОВ «XXXXX» станом на кінець 2023 р., %

Готова продукція: зростання запасів готової продукції з 11219,4 тис. грн у 2020 році до 78856,2 тис. грн у 2022 році (602,9 %) вказує на значне нарощення обсягів випуску, що свідчить про підвищений попит або розширення ринку.

Сировина і матеріали: вартість сировини та матеріалів збільшилася з 221,3 тис. грн до 6982,3 тис. грн (3055,1 %). Це вказує на збільшення обсягів виробництва та необхідність у більшій кількості сировини.

Паливо: запаси пального зросли з 12763,9 тис. грн до 16985,2 тис. грн (33,1 %). Це може бути пов'язано з ростом виробничих обсягів та потребою у

паливі для підтримки діяльності.

Запчастини: запаси запчастин зросли з 1296,5 тис. грн до 6985,3 тис. грн (438,8 %), що свідчить про необхідність підтримання технічного обслуговування та ремонтів. Менш значні зміни: запаси матеріалів сільгосппризначення зросли з 2369,3 тис. грн до 8007,3 тис. грн (238,0 %), а запаси МШП (матеріали, що швидко псуються) зросли з 218,1 тис. грн до 460 тис. грн (110,9 %), але їх частка у загальному обсязі запасів залишається відносно невеликою. За період з 2020 по 2022 рік СТОВ «XXXXX» демонструє вражаюче зростання запасів, що вказує на активний розвиток і розширення виробництва. Основним фактором зростання є збільшення обсягів готової продукції, що вказує на успішну реалізацію продукції на ринку. Однак значне збільшення запасів сировини та пального також потребує управлінських заходів для оптимізації виробничих процесів і зниження витрат. Структура запасів СТОВ «XXXXX» свідчить про значну концентрацію на готовій продукції, що є позитивним сигналом щодо виробничої ефективності. Зменшення частки пального у структурі запасів вказує на зменшення його залежності від витрат на паливо. У той же час зростання частки сировини та матеріалів може вказувати на активний розвиток виробництва. Таким чином, підприємству слід продовжувати оптимізувати управління запасами для забезпечення ефективності і зниження витрат.

3.3. Забезпеченість суб'єкта господарювання виробничими запасами, аналіз їх використання та напрями оптимізації матеріального забезпечення підприємства

Забезпеченість суб'єкта господарювання виробничими запасами - це міра, що характеризує наявність достатньої кількості сировини, матеріалів, комплектуючих та інших ресурсів для безперервного виконання виробничих

процесів. Це поняття відображає здатність підприємства підтримувати свої виробничі плани і задовольняти попит на продукцію.

Основні аспекти забезпеченості:

1. Наявність запасів: рівень запасів, який необхідний для виконання виробничих завдань.

2. Своєчасність постачання: здатність підприємства отримувати матеріали у потрібний час.

3. Якість запасів: відповідність запасів вимогам виробництва.

4. Витрати на зберігання: баланс між обсягом запасів та витратами на їх утримання.

Висока забезпеченість виробничими запасами сприяє стабільності виробничих процесів і зменшує ризики, пов'язані з перебоями в постачанні. Використавши дані розділу 4 «Купівля матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб» форми № 50 с.-г. ТОВ «XXXXX» проаналізуємо склад матеріальних цінностей, які придбані для виробничих потреб (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Склад матеріальних цінностей, які придбані ТОВ «XXXXX» для виробничих потреб за 2021, 2023 рр.

Матеріальні цінності	2021 р.		2023 р.	
	кіл-ть	сума, тис. грн	кіл-ть	сума, грн
Добрива, ц				
сульфат амонію	238	292,9	557	1277,4
карбамід (сечовина)	2056	994,9	111	210,8
Аміачна селітра	24	20,4		
Аміак синтетичний рідкий	67	105,4		
КАС	2028	1834,5	1090	1906,6
суперфосфат гранульований з бором			663	1193,1
Нітроамофоска	30	13,3	4623	12366,8
Азофоска	3441	4716,7		
Засоби захисту рослин				
інсектициди, л	1838	952305	2147	1269,9
фунгіциди, кг	45	46079	800	31,2
фунгіциди, л	4023	1713625	3227	2552,4
гербіциди, кг	645	484977	20	109,3
гербіциди, л	8035	2736760	15978	9050,8
регулятори росту рослин, кг	476	225277		
регулятори росту рослин, кг	1877	946568	2508	1168

Отже, загальна динаміка придбання матеріальних цінностей: у 2023 році підприємство продемонструвало значне зростання у кількості та вартості придбаних матеріальних цінностей порівняно з 2021 роком, що свідчить про активізацію виробничих процесів.

Добрива: сульфат амонію: кількість зросла з 238 до 557 одиниць, а вартість зросла з 292,9 тис. грн до 1277,4 тис. грн; карбамід (сечовина): кількість зменшилась з 2056 до 111 одиниць, а вартість також зменшилась з 994,9 тис. грн до 210,8 тис. грн; КАС: кількість зменшилась з 2028 до 1090 одиниць, але вартість зросла з 1834,5 тис. грн до 1906,6 тис. грн; нітроамофоска: у 2023 році придбано 4623 одиниці на суму 12366,8 тис. грн, що свідчить про активне використання цього добрива; суперфосфат гранульований з бором: вперше придбано 663 одиниці на суму 1193,1 тис. грн у 2023 році; азофоска: не була придбана у 2023 році, що може вказувати на зміну у стратегії використання добрив.

3. Засоби захисту рослин: інсектициди: кількість зросла з 1838 до 2147 одиниць, а вартість зменшилась з 952305 до 1269,9 тис. грн.; фунгіциди: загальна вартість придбаних фунгіцидів зросла, особливо у формі рідин: 3227 одиниць на суму 2552,4 тис. грн у 2023 році; гербіциди: кількість гербіцидів у кг зменшилась, але значне зростання в літрах (15978 одиниць) на суму 9050,8 тис. грн свідчить про зміну в стратегії захисту рослин; регулятори росту рослин: зросла кількість придбаних регуляторів росту рослин, що може свідчити про підвищення уваги до агрономічних аспектів.

Аналіз складу матеріальних цінностей ТОВ «XXXXX» показує, що підприємство активно нарощує запаси добрив і засобів захисту рослин, зокрема нітроамофоски та гербіцидів. Зміни у структурі придбань, зокрема зменшення кількості карбаміду та зростання використання суперфосфату, свідчать про адаптацію виробничої стратегії до потреб ринку. Загалом, підприємство демонструє належний підхід до забезпечення виробничих потреб, зосереджуючи увагу на ефективних матеріалах для підвищення врожайності.

Аналіз ефективного використання виробничих запасів тісно пов'язаний з дослідженням рівня витрачання матеріальних ресурсів. Його домінуючим напрямом є пошук джерел економії ресурсів і зниження матеріаломісткості готової продукції.

Аналіз витрат на матеріали, доцільно проводити у собівартості всієї товарної продукції за прямими статтями калькуляції. Матеріальні витрати за всіма одноелементними статтями слід співставляти з плановими показниками, перераховуючи їх на весь фактичний обсяг виробництва продукції.

ТОВ «XXXXX» займається виробництвом продукції рослинництва, тому більш детальний аналіз собівартості продукції з виділенням основних статей, в тому числі матеріальних, здійснимо з використанням форми 50 с. – г. та даних рис. 3.3.

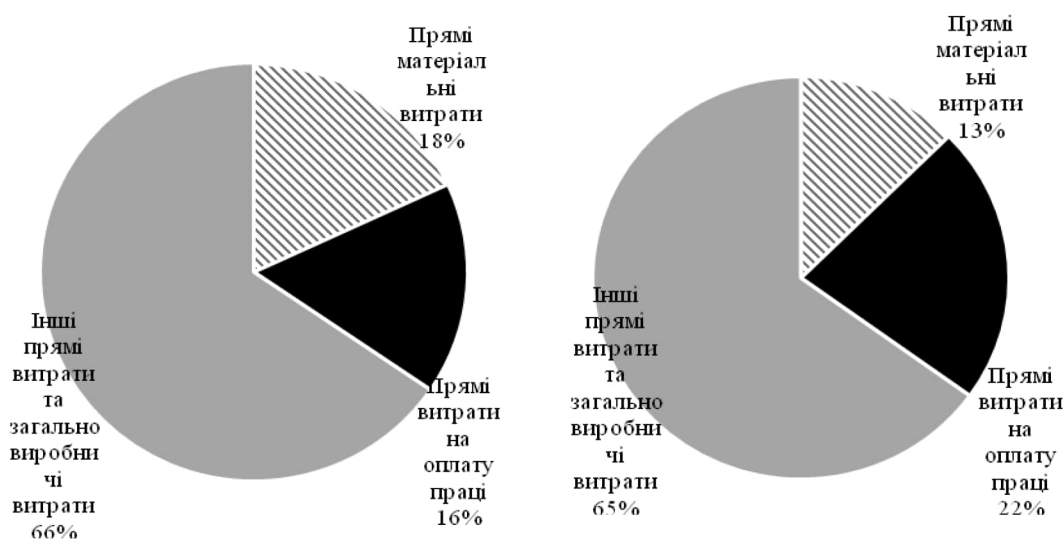

Рис. 3.3. Структура виробничої собівартості сої та соняшнику у 2023 р. ,%

Аналіз виробничої собівартості в розрізі основних культур показав:

- виробнича собівартість соняшнику зросла на 9 млн 522,4 тис. грн, або на 60,9 % за рахунок зростання вартості витрачено насіння і посадкового матеріалу та інших матеріалів на 1 млн 617,6 тис. грн, або у 2,0 раз (пов'язано з дорожчанням матеріалів), витрат на оплату праці на 5 млн 389,6 тис. грн, або у 24,6 рази, інших прямих та загально виробничих витрат на 2 млн 515,2 тис.

грн, або на 18,2 % (пов'язано із зростанням вартості робіт та послуг придбаних для обробітку ґрунту, транспортуванням урожаю);

- аналіз виробничої собівартості бобів сої ТОВ «XXXXX» показав, що її сума у 2023 р. порівняно з 2021 р. зросла на 25 млн 78,1 тис. грн, або у 2,7 рази за рахунок зростання вартості витрачених матеріальних цінностей на 5 млн 475 тис. грн, або у 4,1 рази, витрат на оплату праці – на 6 млн 411,3 тис. грн, або у 47,3 рази, інших прямих та загальновиробничих витрат на 13 млн 191,8 тис. грн, або у 2 рази.

Проаналізуємо динаміку та структуру собівартості досліджуваних культур ТОВ «XXXXX».

Ілюстративне зображення структури досліджуваних культур показало, що по всіх видах переважає частка інших прямих і загальновиробничих витрат (соняшник 65 %, соя 66 %). Відносно низькі відсотки матеріальних витрат (відповідно 12,6 % та 18,1 %) та витрат на оплату праці (відповідно 22 %, 16 %) пояснюється тим, що підприємство для вирощування придбає послуги сторонніх організацій, маючи мінімальну кількість працюючих у власному підприємстві. Проаналізуємо динаміку та структуру матеріальних витрат на вирощуванні продукції рослинництва ТОВ «XXXXX» - табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Динаміка та структура матеріальних витрат при вирощуванні продукції рослинництва ТОВ «XXXXX» за 2021, 2023 рр.

Види продукції	2021 р.			2023 р.			Відхилення 2023 р. до 2021 р.	
	Сума, тис. грн.	У % до виробничої собівартості	У % до суми матеріальних витрат	Сума, тис. грн.	У % до виробничої собівартості	У % до суми матеріальних витрат	абсолютне	відносне, %
Кукурудза на зерно	665,9	1,5	15,8	3192,5	3,7	23,5	+2526,6	У 4,8 р.
Просо	246,7	0,6	5,9		0,0	0,0	-246,7	-100,0
Соя	1748,9	4,1	41,6	7223,9	8,3	53,2	+5475	У 4,1 р.
Соняшник	1547,1	3,6	36,8	3164,7	3,6	23,3	+1617,6	У 2,0 р.
Разом	4208,6	43013,5	100,0	13581,1	86779,2	100,0	+9372,5	У 3,2 р.

1. Загальні матеріальні витрати на вирощування продукції рослинництва зросли з 4208,6 тис. грн у 2021 році до 13581,1 тис. грн у 2023 році, що становить абсолютне збільшення на 9372,5 тис. грн (222,7 %). Це свідчить про суттєве розширення виробництва.

2. Структура витрат за видами продукції (2021, 2023 рр.):

- кукурудза на зерно: витрати зросли з 665,9 тис. грн (15,8 % від матеріальних витрат) до 3192,5 тис. грн (23,5 %). Абсолютне зростання становить 2526,6 тис. грн (379,4 %). Частка витрат на кукурудзу зросла, що вказує на більший акцент на цьому виді продукції;

- просо: витрати на просо у 2023 році відсутні (0,0 тис. грн), що свідчить про повне зникнення цього напрямку. Це може бути пов'язано з рішенням підприємства зосередитися на інших культурах.

- соя: витрати на сою зросли з 1748,9 тис. грн (41,6 %) до 7223,9 тис. грн (53,2 %), з абсолютним зростанням на 5475 тис. грн (313,1 %). Частка витрат на сою зросла, що вказує на зростаючу важливість цього продукту в структурі виробництва.

- соняшник: витрати на соняшник зросли з 1547,1 тис. грн (36,8 %) до 3164,7 тис. грн (23,3 %), з абсолютним зростанням на 1617,6 тис. грн (104,6 %). Хоча витрати зросли, їх частка у загальних витратах зменшилась.

Структура матеріальних витрат свідчить про переорієнтацію підприємства на вирощування сої та кукурудзи, у той час як просо більше не вирощується.

Соняшник, незважаючи на зростання витрат, зменшив свою частку в загальних витратах, що вказує на зменшення його значення в стратегічному плані виробництва.

Таким чином, підприємству варто зосередитися на підтримці конкурентоспроможності основних культур і продовжувати аналізувати ринкові потреби.

У табл. 3.12 проаналізуємо динаміку, склад та структура матеріальних витрат на виробництво продукції рослинництва.

Таблиця 3.12

**Динаміка та структура матеріальних витрат на вирощування
сільськогосподарської продукції ТОВ «XXXXX» за 2021 – 2023 рр.**

Статті витрат	2021 р.		2023 р.		Відхилення (+;-) 2023 р. до 2021 р.	
	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	абсолютне (+;-)	від- носне, %
Насіння та посадковий матеріал	4015,1	95,4	13581,1	100	+9566	У 3,4 р.
Пальне та мастила	24,7	0,6			-24,7	-100,0
Електроенергія	96,4	2,3			-96,4	-100,0
Запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	72,4	1,7			-72,4	-100,0
Прямі матеріальні витрати	4208,6		13581,1	100	+9372,5	У 3,2 р.

1. Загальні матеріальні витрати зросли з 4208,6 тис. грн у 2021 році до 13581,1 тис. грн у 2023 році, що становить абсолютне зростання на 9372,5 тис. грн (222,7 %). Це свідчить про суттєве розширення виробництва.

2. Структура витрат за статтями (2021, 2023 рр.): насіння та посадковий матеріал: 2021 році витрати становили 4015,1 тис. грн (95,4 % від загальних витрат). У 2023 році витрати зросли до 13581,1 тис. грн (100 %). Абсолютне зростання становить 9566 тис. грн (238,3 %). Це свідчить про зростання інвестицій у насіння та посадковий матеріал, які стали основною статтею витрат.

Витрати на пальне та мастила у 2021 році становили 24,7 тис. грн (0,6 %), але у 2023 році витрати зникли. Це може вказувати на зміни в технології або організації виробництва, які дозволили знизити витрати на пальне. Витрати на електроенергію у 2021 році становили 96,4 тис. грн (2,3 %), але у 2023 році також не було витрат. Це може свідчити про оптимізацію енергетичних витрат.

Запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту: у 2021 році витрати становили 72,4 тис. грн (1,7 %), але у 2023 році також відсутні. Це може свідчити про зміну підходів до обслуговування техніки та будівель. Структура матеріальних витрат ТОВ «XXXXX» показує значну

переорієнтацію на насіння та посадковий матеріал, який став основною статтею витрат. Витрати на пальне, електроенергію та запасні частини зникли, що може вказувати на зниження залежності від цих витрат через технологічні інновації або зміни в управлінні ресурсами. Загалом, підприємству слід зосередитися на ефективному використанні ресурсів і подальшому розвитку технологій для оптимізації витрат у виробництві. Аналіз матеріаловіддачі і матеріаломісткості є важливими інструментами для оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів у виробництві.

1. Оцінка ефективності використання матеріалів: дозволяє визначити, скільки готової продукції отримується з певного обсягу сировини, що допомагає виявити потенціал для підвищення продуктивності.

2. Планування ресурсів: забезпечує основу для більш точного планування потреб у сировині та матеріалах, що сприяє оптимізації запасів.

3. Зниження витрат: аналіз матеріаловіддачі може допомогти виявити надмірне використання сировини, що дозволяє знизити витрати.

4. Покращення якості продукції: оптимізація процесів виробництва може призвести до підвищення якості готової продукції.

Значення аналізу матеріаломісткості

1. Визначення собівартості продукції: матеріаломісткість прямо впливає на собівартість виробленої продукції, що є критичним для фінансового аналізу та формування цін.

2. Оптимізація витрат: аналіз матеріаломісткості допомагає виявити можливості для зменшення витрат на матеріали, що підвищує загальну рентабельність підприємства.

3. Порівняння з конкурентами: дозволяє провести порівняльний аналіз з аналогічними підприємствами, що допомагає виявити конкурентні переваги або недоліки.

4. Прийняття управлінських рішень: на основі аналізу матеріаломісткості менеджери можуть приймати більш обґрунтовані рішення щодо закупівлі матеріалів, зміни постачальників або вдосконалення

технологічних процесів.

Таблиця 3.13

**Динаміка показників використання матеріальних оборотних активів
СТОВ «XXXXX» за 2021 – 2023 рр.**

Показник	Роки		Відхилення 2023 р. до 2021 р.	
	2021 р.	2023 р.	абсолютне	відносне, %
1. Коефіцієнт накопчення запасів	1,549	0,470	-1,079	х
2. Коефіцієнт обертання матеріальних оборотних активів	3,038	2,196	-0,842	х
3. Тривалість одного обороту матеріальних оборотних активів, днів	119	164	+45	+38,3
4. Тривалість одного обороту запасів	110	127	+18	+16,1
5. Матеріаловіддача, грн	12,85	5,72	-7,12	-55,4
6. Матеріаломісткість, грн	0,08	0,17	+0,10	У 2,2 р.
7. Питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції, %	7,8	17,5	+9,68	х
8. Отримано прибутку від операційної діяльності на 1 грн матеріальних витрат, грн	3,12	3,77	+0,65	+20,9

Аналіз показників використання матеріальних оборотних активів підприємства за три роки дозволяє оцінити ефективність управління ресурсами, виявити проблеми та можливості для покращення. За даними, що представлені у таблиці, видно чіткі тенденції, які можуть вплинути на фінансовий стан підприємства.

1. Коефіцієнт накопчення запасів знизився з 1,549 у 2021 році до 0,470 у 2023 році, що свідчить про суттєве скорочення запасів. Це може бути результатом: оптимізації виробництва: підприємство може зменшити запаси для покращення ліквідності; проблем з постачанням: можлива недостатня забезпеченість сировиною, що може призвести до перебоїв у виробництві.

2. Коефіцієнт обертання матеріальних оборотних активів - цей показник знизився з 3,038 до 2,196, що вказує на уповільнення обороту матеріальних активів. Причини можуть включати: низька продуктивність можливо, виробничі процеси стали менш ефективними; накопчення незавершеного виробництва: затримки у виробничому циклі можуть призводити до

зменшення обертів.

Рис. 3.4. Ілюстративне зображення динаміки тривалості одного обороту оборотних матеріальних активів та виробничих запасів ТОВ «XXXXX» за 2021 - 2023 рр., днів

3. Тривалість одного обороту матеріальних оборотних активів збільшилась з 119 до 164 днів, що на 38,3 % більше. Це свідчить про те, що підприємству потрібно більше часу для реалізації своїх запасів, що може негативно вплинути на фінансову стабільність.

4. Тривалість одного обороту виробничих запасів - збільшення тривалості одного обороту виробничих запасів з 110 до 127 днів також підтверджує уповільнення використання запасів. Це може бути викликано: нестабільним попитом на продукцію: зменшення обсягів продажів може призвести до накопичення запасів; неоптимальними закупівельними практиками: можливе недостатнє планування закупівель, що призводить до перевищення запасів.

5. Матеріаловіддача знизилася з 12,85 до 5,72 грн, що є суттєвим падінням на 55,4 %. Це може свідчити про те, що підприємство стало менш

ефективно використовувати свої матеріальні ресурси, що може негативно позначитися на прибутках.

6. Матеріаломісткість зростає з 0,08 до 0,17 грн, що на 124,4 % більше. Це вказує на зростання витрат на матеріали відносно обсягу продукції. Така тенденція може свідчити про: зростання цін на сировину: можливі зміни на ринку, що призвели до подорожчання матеріалів; зниження ефективності використання ресурсів: можливо, підприємство не використовує матеріали оптимально.

7. Зростання питомої ваги матеріальних витрат у собівартості з 7,8 % до 17,5 % може свідчити про:

- зростання витрат на матеріали: значна частка собівартості тепер формується за рахунок матеріальних витрат, що може знизити прибутковість.

- потребу в перегляді цінової політики: підприємство може бути вимушене підвищити ціни на свою продукцію для компенсації зростаючих витрат.

8. Отримано прибутку від операційної діяльності на 1 грн матеріальних витрат. Незважаючи на негативні зміни в інших показниках, прибуток від операційної діяльності на 1 грн матеріальних витрат зріс з 3,12 до 3,77 грн. Це свідчить про: покращення ефективності продажів: можливо, підприємство змінило стратегію продажів або підвищило ціну на свою продукцію; позитивний вплив на маржу: навіть за умов зростання матеріальних витрат, компанія змогла підвищити прибуток.

З використанням інформації табл. 3.13 за допомогою способу ланцюгових підстановок визначимо вплив факторів на зміну тривалості одного обороту виробничих запасів за 2021 і 2023 рр.

Модель факторного аналізу тривалості одного обороту виробничих запасів ТОВ «XXXXX»:

$$T = \frac{360 \times \overline{OA}}{CB} \quad (3.1)$$

За даними табл. 3.13 розрахуємо показники тривалості одного обороту

виробничих запасів ТОВ «XXXXX», днів:

$$T_0 = (365 \times B_{30}) / CB_0 = (365 \times 16219,85) / 54062,5 = 110$$

$$T_{ум} = (365 \times B_{31}) / CB_0 = (365 \times 27076,3) / 54062,5 = 183$$

$$T_1 = (365 \times B_{31}) / CB_1 = (365 \times 27076,3) / 77747,4 = 127.$$

Загальна зміна (+;-) тривалості одного обороту виробничих запасів ТОВ «XXXXX», днів:

$$\Delta T = T_1 - T_0. \quad (3.2)$$

$$\Delta T = 127 - 110 = +17.$$

У тому числі за рахунок факторів:

1. Середньорічної вартості виробничих запасів:

$$\Delta T_{OA} = T_{ум} - T_0; \quad (3.3)$$

$$\Delta T_{OA} = 183 - 110 = +73.$$

2. Чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (робіт, послуг):

$$\Delta T_{чд} = T_1 - T_{ум}. \quad (3.4)$$

$$\Delta T_{чд} = 127 - 183 = -56.$$

Уповільнення оборотності виробничих запасів ТОВ «XXXXX» на 17 днів відбулося під впливом наступних факторів:

- в результаті зниження середньорічної вартості виробничих запасів на 20,7 %, тривалість одного обороту зросла на 73 дні;
- зростання собівартості реалізації продукції (робіт, послуг) на 43,8 %, тривалість одного обороту зменшилася на 56 днів.

Прискорення обігу виробничих запасів є важливим завданням для підвищення ефективності виробництва та зменшення витрат. Ось кілька стратегій та заходів, які можуть допомогти в досягненні цієї мети:

1. Оптимізація управління запасами: впровадження системи управління запасами; використання програмного забезпечення для моніторингу запасів в реальному часі, що дозволяє своєчасно виявляти надлишки та дефіцити; проведення регулярних аудитів запасів для виявлення малоефективних чи застарілих товарів.

2. Покращення планування виробництва: використання MRP для

визначення точних потреб у матеріалах на основі планів виробництва, здатність швидко реагувати на зміни в попиті, що допоможе уникнути накопичення зайвих запасів.

3. Оптимізація постачань: співпраця з постачальниками для скорочення термінів доставки, що зменшить необхідність у великих запасах; укладання угод на постачання, що дозволяє отримувати знижки та поліпшувати умови доставки.

4. Поліпшення процесів зберігання: впровадження WMS для оптимізації зберігання та обробки матеріалів на складі; використання автоматизованих систем для пришвидшення процесів приймання, зберігання та відвантаження запасів.

5. Підвищення продуктивності праці: інвестування в навчання працівників для підвищення їхньої ефективності у використанні запасів; впровадження системи мотивації для працівників, які відповідають за управління запасами, щоб заохочувати їх до підвищення продуктивності.

ВИСНОВКИ

Одержані результати проведеного дослідження дають змогу зробити такі висновки:

Діяльність підприємства неможлива без ресурсів, а запаси є саме тими ресурсами, які повинні забезпечувати безперервність виробничого процесу. Виробничі запаси мають підприємства всіх галузей, в тому числі і досліджуване підприємство ТОВ «XXXXX».

Розглянуто економічний зміст виробничих запасів, методи їх оцінки, нормативне та інформаційне забезпечення обліку виробничих запасів. Для ТОВ «XXXXX» виробничі запаси – це предмети праці, які представлені паливом, тарою, будівельними матеріалами, матеріалами сільськогосподарського призначення, які використовуються у виробництві рослинницької продукції.

Основними нормативними документами, які регулюють облік виробничих запасів є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», НП(С)БО 9 «Запаси», НП(С)БО 16 «Витрати», Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів, План рахунків бухгалтерського обліку, Податковий кодекс України.

ТОВ «XXXXX» здійснює оперативний і бухгалтерський облік результатів своєї діяльності, складає фінансову, статистичну, податкову звітність, і подає її у встановленому порядку та обов'язі відповідним органам. Бухгалтерський облік на товаристві організовано відповідно до Наказу про облікову політику, прийнятого на підставі Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та діючих стандартів і плану рахунків.

Первинні документи з обліку виробничих запасів умовно розділено на три групи: з надходження та оприбуткування - товарно-транспортна накладна, рахунок-фактура, накладна на відпуск матеріальних цінностей, довіреність, прибуткова накладна; із складського обліку і внутрішнього переміщення -

картка складського обліку, накладна на внутрішнє переміщення, лімітно-забірна картка; з відпуску (списання), вибуття - лімітно-забірна картка, накладна-вимога на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів, акт на списання, акт на використання мінеральних, органічних добрив і засобів хімічного захисту рослин, акт витрат насіння і садибного матеріалу, відомість витрат кормів.

Для узагальнення інформації про наявність і рух належних підприємству запасів призначено рахунок 20 «Виробничі запаси». Рахунок 20 «Виробничі запаси» призначено для узагальнення інформації про наявність і рух належних підприємству запасів. До рахунку 20 «Виробничі запаси» у ТОВ «XXXXX» передбачено відкриття наступних субрахунків: 201 «Сировина і матеріали», 203 «Паливо», 205 «Будівельні матеріали», 207 «Запасні частини», 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення».

Протягом 2021 - 2023 років ТОВ «XXXXX» демонструє стабільне зростання доходів, особливо від основної операційної діяльності, яка залишається головним джерелом фінансування підприємства. Зростання доходів з інших операційних напрямків свідчить про активний розвиток і стратегічну адаптацію до ринкових умов. Ці результати вказують на позитивні зміни в діяльності підприємства, що забезпечують його подальшу стабільність і зростання.

Витрати ТОВ «XXXXX» у 2023 році помітно зросли в порівнянні з 2021 роком, що відображає активне розширення діяльності. Аналіз майнового стану підприємства показує значний приріст як необоротних, так і оборотних активів, що свідчить про його розвиток. Зростання вартості запасів і дебіторської заборгованості вказує на збільшення виробничих потужностей і обсягів реалізації продукції. Однак зміни у вартості грошових коштів потребують уважного моніторингу для забезпечення фінансової стабільності.

Аналіз капіталу ТОВ «XXXXX» показує значне покращення фінансового стану завдяки зростанню власного капіталу та зменшенню зобов'язань. Це позитивно впливає на фінансову стійкість і здатність

підприємства до інвестування та розвитку. Підвищення питомої ваги власного капіталу в структурі пасивів свідчить про зростання фінансової незалежності, що є важливим фактором для подальшого зростання.

Показники структури капіталу свідчать про фінансову стабільність та незалежність підприємства від кредиторів. Високий рівень автономії, зниження концентрації позикового капіталу та покращення фінансових ризиків підтверджують ефективну стратегію управління капіталом і фінансовими ресурсами, що створює сприятливі умови для подальшого розвитку.

Аналіз ліквідності та платоспроможності на 31.12.2023 року вказує на змішане фінансове становище. Хоча коефіцієнт абсолютної ліквідності вказує на недостатність миттєвих активів для покриття короткострокових зобов'язань, високі значення проміжного та загального коефіцієнтів покриття демонструють здатність підприємства ефективно управляти своїми оборотними активами, що забезпечує стабільний фінансовий стан у довгостроковій перспективі.

За період з 2020 по 2022 рік ТОВ «XXXXX» продемонструвало суттєве зростання оборотних активів, переважно за рахунок збільшення запасів і дебіторської заборгованості. Проте зменшення частки грошових коштів може свідчити про потенційні проблеми з ліквідністю, що вимагає уваги до управління оборотними активами для забезпечення фінансової стійкості.

Динаміка матеріальних витрат вказує на значне розширення виробництва рослинницької продукції з 2021 по 2023 рік. Основним драйвером зростання витрат стали кукурудза та соя, тоді як витрати на просо зникли, що свідчить про зміну в стратегії виробництва. Соняшник, незважаючи на зростання витрат, зменшив свою частку в загальних витратах, що може свідчити про зниження його конкурентоспроможності. Підприємству слід продовжувати аналізувати ринкові тенденції та адаптувати стратегію для оптимізації витрат і підвищення ефективності.

Структура матеріальних витрат показує значну переорієнтацію на насіння та посадковий матеріал, які стали основною статтею витрат. Витрати на пальне, електроенергію та запасні частини зникли, що може свідчити про зниження залежності від цих витрат через технологічні інновації або зміни в управлінні ресурсами. Підприємству слід зосередитися на ефективному використанні ресурсів і подальшому розвитку технологій для оптимізації витрат.

Аналіз динаміки показників використання матеріальних оборотних активів ТОВ «XXXXX» вказує на проблеми в управлінні запасами та зниженні ефективності використання ресурсів. Суттєве зниження матеріаловіддачі та підвищення матеріаломісткості є тривожними ознаками, які потребують уваги.

Для підвищення ефективності облікової роботи та безпосередньої наявності та використання виробничих запасів пропонується:

- впровадження автоматизованих систем обліку. Підприємство може інтегрувати сучасні програмні рішення (наприклад, ERP-системи), які забезпечують точний облік запасів у реальному часі. Це дозволить: зменшити ризик помилок у розрахунках; прискорити обробку даних про рух запасів; здійснювати моніторинг залишків для уникнення надлишків або дефіциту.

- запровадження єдиних стандартів для документування операцій із запасами та використання сучасних методів оцінки (наприклад, FIFO) сприятиме: підвищенню прозорості обліку; забезпеченню єдності інформації для внутрішнього аналізу та податкового обліку.

- використання сучасних методів планування закупівель і транспортування дозволяє: зменшити витрати на зберігання та транспортування; уникнути псування продукції внаслідок перевищення термінів зберігання; забезпечити необхідний рівень запасів залежно від сезону та прогнозу потреб.